

TÜRKİYE'NİN DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

C.Erdem Hepaktan*

ÖZET

1960 ve 1970'li yıllarda, Türkiye ekonomisinde sanayileşme politikalarının temelini, ithal ikameci sanayileşme politikaları oluştururken, 1980'li yıllardan itibaren ise, dışa açık sanayileşme politikaları uygulanmıştır. 1980 sonrası dönemde, Türkiye ekonomisi, ihracata yönelik sanayileşme stratejisini izlerken, dış ticaret serbestleştirilirken ekonomi politikasında bazı önemli yapısal dönüşümler başlamıştır. Ancak, ekonomide yaşanan; kronik yüksek enflasyon, imalat sanayindeki yatırım eksikliği, özellikle rekabet ortamını geliştirecek değişikliklerin gerçekleştirilmesinin yarattığı verimlilik düzeyindeki yavaş gelişme, kamu finansman dengesindeki bozulma sonucu mali piyasaların baskı altında kalması ve reel faizlerin yükselmesi gibi makro ekonomi temelli yapısal sorunlar, değişim sürecini geciktirmiştir. Artan iç ve dış borçlar, ihracatın ithalata bağımlılığının yüksek oranlara ulaşması, aşırı değerlenen Türk Lirası, ithal girdi bağımlılığı, ikiz (hatta üçüz) açıklar, yüksek faiz oranları, imalat sanayindeki yatırım eksikliği son yıllarda karşılaşılan başlıca yapısal sorunlardır.

Türkiye ekonomisinde, son yıllarda ithalattaki artış, ihracattaki artışın üzerinde gerçekleşmektedir. Buna bağlı olarak da, cari işlemler açığı sürekli olarak büyümektedir. Son yıllarda, TL'nin aşırı değerlenmesine bağlı olarak, ihracata dönük sanayi, ihracatı sürdürebilmek amacıyla, ithal girdi kullanma yolunu seçmektedir. Türkiye'nin ihracatı içerisinde en önemli paya sahip olan sanayi malı ihracatı, ithalatta önemli paya sahip ara malı ithalatının yapılabirliğine bağlı bulunmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye ekonomisinde, ihracat için yapılan üretimde ithal girdi payı %66.5'e ulaşmıştır. Dolayısıyla, günümüzde %70 düzeyini aşmaya başlayan ihracatın ithalata bağımlılığı, önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin başarısı, sermaye ve ara malı üreten endüstrilerin geliştirilmesine bağlıdır. Bu gelişim sağlanamazsa, Türkiye'de dış ticaret açığına ilişkin sorun büyüyerek devam edecektir. Bunu önlemek ve yapısal süreci tersine çevirmek için, ara malı ve sermaye malı üretebilecek endüstrilerin gelişimine yönelik politikaların uygulanması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İthalat, Yapısal Dönüşüm ve Yapısal Analiz, Dış Ticaret Politikası

ABSTRACT

In 1960's and 1970's industrialization policy of Turkish economy was based on import substitution industrialization politics but by early 1980's it was switched to an export-promoting industrialization policy. After 1980's, while following export-promoting industrialization strategy and free foreign trade policy in Turkish economy, some important structural transformations began in economy policy. However structural problems based on macro economics such as chronic high inflation, lack of investment in manufacturing industry, slow improvement in the level of productivity due to the changes to support competition, suppressed financial markets due to unbalanced government financing, rising of real interests delayed the transformation. Increasing internal and external debts, export's dependency to import, increasing rates of over-valued Turkish Lira, dependency of import input, double (even triplet) deficits, high interest rates, lack of investment in manufacturing are among the main structural problems of the recent years.

Recently, increase in import is over the increase in export in Turkish economy. Due to this fact current account deficit increases. In the recent years because of the over-valued Turkish Lira, export dependent industry has begun to use import input to carry on export. Export of industry goods which has the most important rate in Turkish export, depends on the intermediate good import which is the crucial element of Turkish import. As a consequence, import input rate which is used for the production of export has reached the level of 66.5%. For that reason dependency of export to import that reaches the level of 70% continues to be an important problem. The success of industry based on export depends on the improvement of industry that produces intermediate goods. If this improvement is not achieved the problem related with foreign trade deficit will increasingly continue. To prevent this and to turn the structural process inside out, the policies which support the improvement of producing intermediate and capital goods should be followed.

Key Words: Export, Import, Structural Change and Structural Analysis, Foreign Trade Policy

Jel Kodları: F10, F13, F40

* Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erdem.hepaktan@bayar.edu.tr

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin, dışa kapalı ekonomilerin bütün özelliklerini gösterdiği 1980 yılından önce, özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda büyüme ve sanayileşme politikalarının temelini, ithal ikameci sanayileşme stratejisi oluşturmuştur. 1980'li yıllardan sonra ise, Türkiye ekonomisinde, dışa açık sanayileşme stratejisi izlenmeye başlamıştır.

Türkiye, 1980 sonrası dönemde dışa açık bir piyasa ekonomisi olmanın koşullarını geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu dönemde dış ticaret serbestleştirilmiş, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiş, mali piyasaların yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. 1989 yılında uluslararası sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmış, kamu kesiminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde özelleştirme girişimleri hızlandırılmıştır. Bütün bu yapısal değişimlerin istikrarlı bir politik ortamda yapılmaması değişim sürecini geciktirmiş, bu dönemde makroekonomik sorunların yanında çeşitli yapısal sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunların en önemlileri; kronik yüksek enflasyon, imalat sanayindeki yatırım eksikliği, özellikle rekabet ortamını geliştirecek değişikliklerin gerçekleştirilmesinin yarattığı verimlilik düzeyindeki yavaş gelişme, kamu finansman dengesindeki bozulma sonucu mali piyasaların baskı altında kalması ve reel faizlerin yükselmesidir.

1989 yılından itibaren ekonomide, kısa vadeli sermaye girişiyle desteklenen tüketime dayanan bir büyüme sağlanırken, kamu kesimi finansman dengesindeki bozulma, büyümenin sürdürülebilir olmasını güçleştirmiştir. Son yıllarda kamu açıkları finansmanı için genellikle iç borçlanmaya gidilmesi, kaynak sorunu yaşayan ve yeterince derinleşemeyen mali piyasalarda istikrarsızlığı körüklemiş ve reel faizleri arttırmıştır. Yüksek reel faiz oranları kamunun faiz harcamalarını önemli ölçüde arttırarak kamu finansmanı üzerinde önemli bir yük oluşturmuş ve makro ekonomik dengesizlikleri besleyen bir faktör olmuştur. Bu dönemde, yüksek kronik enflasyonun da bu sürece önemli ölçüde katkıda bulunduğu ve ekonominin büyüme potansiyelini geriye çektiği düşünülmektedir. Günümüz ekonomilerinde bilgi, üretim faaliyetlerinin en önemli üretim faktörü haline gelirken, bilgi yetersizliğinin yarattığı belirsizlikler de bu faaliyetleri kısıtlayıcı bir etmen olarak ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda ise ekonomideki başlıca sorunlar, artan iç ve dış borçlar, ihracatın ithalata bağımlılığının yüksek oranlara ulaşması, aşırı değerlenen Türk Lirası, ikiz açıklar (hatta üçüz açıklar), imalat sanayindeki yatırım eksikliğidir. Ayrıca son yıllarda artan büyümenin, ihracatın ithalata bağımlılığından, yüksek reel faizden kaynaklanan finansal piyasalar temelli kısa vadeli yabancı sermaye girişinden kaynaklandığı dikkat çeken bir diğer noktadır.

2. 1980 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARETİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİMİN ANALİZİ

1973-74 petrol şokları ve batıda yaşanan enflasyon, dış ticaret hadlerinin ve dengesinin bozulmasına ve cari işlemler dengesi açıklarının artmasına yol açmıştır. Uygulanan kur politikalarıyla, TL'nin aşırı değerlenmesinin önüne geçilememiştir. Dengelerin sağlanmasına yönelik olarak, ithalat gerekli araçlar yardımıyla baskı altına alınmış, döviz kontrolleri artırılmıştır. Ekonomideki ve dolayısıyla ithalattaki hızlı büyümeye bağlı olarak 1970'li yıllar boyunca artan cari işlemler açığı, üçüncü beş yıllık kalkınma planı döneminin sona ermesiyle birlikte sürdürülemez noktaya gelmiş ve 1978 yılında Türkiye ekonomisi ağır bir ekonomik kriz içerisine girmiştir. İthalattaki tıkanıklıklara bağlı olarak sanayi sektörü, ciddi üretim darboğazlarıyla karşı karşıya kalmış ve üretimdeki düşüş enflasyonda ani ve hızlı artışlara neden olmuştur. Yapılan devalüasyonlarla ithalatın pahalandığı ve sanayi sektöründe maliyetlerin yükseldiği yüksek enflasyon ortamında ekonomik büyüme gerilemiştir. 1978-1980 yılları arasında kalan kriz dönemi, sanayileşme ve iktisat politikaları açısından bir dönüm noktasıdır.

1980 yılına kadar, göreceli olarak dışa kapalı bir ekonomik model uygulanmış, ancak yine de dış konjonktürün yarattığı krizlerden ya da durgunluktan uzak kalınmamıştır. Bu nedenle Avrupa Topluluğu ile entegrasyonu gerektiren gümrük indirimleri ve mevzuat uyumları gecikmiş, çoğu zaman döviz darboğazları yüzünden ara ve yatırım malları ithalatı azalmış, üretim düşmüş, işsizlik artmıştır. Tüm bu olumsuzlukların yoğunlaştığı 1970'li yılları takiben, 24 Ocak 1980 tarihinde "24 Ocak Kararları" olarak ekonomik literatüre geçen ve yapısal dönüşümleri içeren bir program uygulamaya konulmuştur. 24 Ocak Kararları, uzun dönemde sanayileşme ve büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. Bu kararların en önemli özelliği, fiyatlandırma sürecinin tamamen piyasa güçleri tarafından belirlenmesi ve serbest piyasa koşulları altında ekonominin uzun dönemde dışa açılması gerektiğini gündeme getirmesidir.

24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan programın ana hatları, genel olarak şöyle özetlenebilir (Güven, 1998: 27-30): Söz konusu program ile; %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş, devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış, KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış, gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış, dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kar transferlerine kolaylık sağlanmış, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir. İthalat kademeli olarak libere edilmiştir. İhracat ise; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörler için farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir. Döviz Çevrilebilir Mevduat (DÇM) uygulamasına son verilmiş, döviz alım satımı serbest bırakılmış, döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılmış, faiz oranları serbestleştirilmiş, reel faiz politikası izlenmiş ve en önemlisi fiyat kontrol ve sınırlamaları kaldırılarak piyasa kurallarının geçerliliği hedef alınmıştır. İzlenen politikaların temel amaçları, Türkiye ekonomisini değişen dünya şartlarına göre yeniden yapılandırmak, dışa açmak ve dünya ekonomisi ile entegre ederek küreselleşme eğilimlerinin dışına Türkiye'yi çıkarmamaktır. Bu politikalara bağlı olarak, 1980 yılından itibaren ekonominin dışa açılması sonucunda, dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı hızla artmıştır.

Ekonomik istikrar tedbirleri ve dış ticaret politikası değişikliği ile birlikte 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan ihracat; 1981 yılında 4,7 milyar dolara, ithalat; 7,9 milyar dolardan, 8,9 milyar dolara yükselmiştir. 1981 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı, %36,8'den %52,6'ya yükselmiştir. 1980 yılından günümüze doğru gelindiğinde, dış ticaret hacminin giderek büyüdüğü ve dış ticaret açığında da sürekli bir artış olduğu söylenebilir.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararları ve daha sonra alınan önlemler, yapısal değişiklikler içermesi bakımından önceki istikrar programlarından farklıdır. Kısa dönemde alınan sonuçlara değinmek gerekirse, 24 Ocak Kararları ile, dış rekabete açık ekonomi modeli kurulmuş, karşılaştırmalı üstünlükler gözden geçirilmiş, ihracat artmış, ihracatta sanayi mallarının payı yükselmiş, yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmış, artan ithalat talebine bağlı olarak ticaret açığı büyümüş, kapasite kullanım oranlarında dikkat çekici artışlar sağlanmış, reel faiz politikası çerçevesinde mevduatlar yükselmiş, tekstil, inşaat ve hafif sanayi, ihracatın lokomotif sektörleri olmuştur. Altın ve döviz üzerindeki kontrollerin kaldırılmasıyla, para piyasasının bütün araçları ekonomi içindeki yerini almış, borsa gelişmiş, enflasyon gerileme sürecine girmiştir.

1980'de yurt dışında inşaat, tesisat ve montaj işleri ve teknik hizmetler yapacak girişimcilerin bu işleri ile ilgili olarak yurtdışına gerekli mal ve malzeme ihraç şekilleri belirlenmiş, bedeli Türkiye'de peşin dövizle ödenmiş malların ve kesin satışı yapıp da yurt dışında az veya çok işçilik gördükten sonra veya ambalajlandıktan sonra alıcısına teslim edilecek malların ihracına izin verilmiştir. Sınır ticareti ve reeksporta ilişkin uygulama esasları, ihracı sınırlamaya tabi mallar listesi, ilk defa 1984 yılı ihracat rejiminde bir bütün olarak yer almıştır.

Yine 1983 yılında ilk defa belirli kurallara uymayan, alıcılarına karşı taahhütlerini haksız yere yerine getirmeyen, doğru beyanda bulunmayan ihracatçılara maddi ve manevi cezaların uygulanması kararı alınmıştır. 1984 ve 1985 yılları ihracat rejimlerinde genel olarak formaliteler azaltılmış, daha önce Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sorumluluğunda olan pek çok yetki, çeşitli illerdeki İhracatçı Birliklerine aktarılmıştır.

Dış ekonomik ilişkiler alanında yeni bir idari yapılanmaya geçişe paralel olarak, 13.12.1983 tarihli ve 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile; Başbakanlığa bağlı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. Bir yandan Maliye Bakanlığı bünyesindeki Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği, diğer yandan Ticaret Bakanlığının Dış Ticaret Genel Sekreterliği bir araya getirilmek suretiyle oluşturulan bu teşkilat, 16.04.1986 tarihli ve 3274 sayılı Yasa ile yeniden oluşturulmuştur. 11 yıl devam eden bu Müsteşarlık, 09.12.1994 tarihli ve 4059 sayılı Kanun ile biri Hazine Müsteşarlığı diğeri Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere iki ayrı müsteşarlık haline dönüştürülmüştür. Söz konusu Yasa ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Dış Ticaret Müsteşarlığı, dış ticaret politikasının belirlenmesine yardımcı olmak, bu politikalar çerçevesinde ihracat, ihracatı teşvik, ithalat, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ile; ikili ve çok taraflı ticari-ekonomik ilişkileri düzenlemek, uygulamak ve uygulamanın izlenmesini, gelişmesini sağlamak görevlerini üstlenmiştir(DPT, 1990: 40-42).

Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'den sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsisi, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim, harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir(DPT, 2000: 33-34).

Ocak 1981'de yürürlüğe giren ithalat rejimi kararı ile, kotalar azaltılmış ve II sayılı liberasyon listesinde yer alan birçok mal, I sayılı listeye aktarılmıştır (II sayılı listede yer alan malların ithali için bakanlık izni gerekirken, I sayılı liste için izne gerek yoktu). 1984 yılında yürürlüğe giren ithalat rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmıştır. Önceki yıllarda uygulamaya konulan liberal ithalat politikalarının hiçbiri, 1984 yılı ithalat rejimi kadar bir yapısal değişikliği beraberinde getirememiştir. 1984 rejimi ile yürürlüğe konulan ithalat politikasının dayandığı temel ilkeler; iç fiyatların yükselmesini önleyebilmek ve tüketiciyi korumak amacıyla aşırı derecede korunan sanayinin rekabete açılması, dış ticaretin mümkün olduğu kadar serbestleştirilmesi, fon ödemek suretiyle ithal edilecek madde sayısının artırılması ve bu suretle yeteri kadar üretilmeyen veya dağıtımında aksaklıklar görülen maddelerin fiyatlarında gözlenen aşırı yükselmenin ve böylece kaçakçılığın ve dolayısıyla haksız kazançların önlenmesi, bazı sektörlere görece bir koruma sağlanması ve konut sorununun çözümü için sağlıklı bir kaynak yaratılması olarak sıralanabilir(TÜSİAD, 2002: 161-164).

İthalat politikasının dayandığı bu temel hedeflere ulaşabilmesi için, yasak ve izne tabi maddeler listeleri yayınlanarak bunlar dışında kalan malların ithali serbest bırakılmış, diğer bir deyişle ithal edilebilecek maddeler değil, tersine yasak mallar istisna haline getirilmiştir. Silah, cephane, uyuşturucu maddeler ithali yasak mallar listesine konulmuştur. Böylece, daha önceki yıllarda hangi malların hangi yollarla ithal edilebileceğini belirten ve geriye kalan maddelerin ithalatını yasaklayan bir rejimden, ithali yasak malları tek tek belirleyen ve diğer maddelerin ithalini serbest bırakan bir rejime geçilmiştir.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte dışa açılma ve ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile Serbest Bölgeler de önem kazanmaya başlamıştır. 03.11.1983 tarihli Resmi Gazetede 151 sayılı Serbest Bölgeler Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayınlanmış, 12.11.1983 tarihli Resmi Gazetede yer alan 83/7285 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de Antalya ve Mersin limanları serbest bölge olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de serbest bölgeler kurulmasına ilişkin 06.06.1985 tarih ve 3218 sayılı

Serbest Bölgeler Kanunu, 21.12.1953 tarih ve 6209 sayılı yasayı ortadan kaldırarak serbest bölgelerin kurulmasını, yönetimini, faaliyetlerinin kapsamını ana hatlarıyla yeniden belirlemiştir. 1985 yılında yürürlüğe konulan 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, ihracatı artırmak amacıyla serbest bölge kurma ve bölgelerdeki yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle hazırlanmıştır. Yasaya göre, serbest ticaret bölgesiyle Türkiye'nin diğer bölgeleri arasındaki ticaret, dış ticaret rejimi kapsamına alınmıştır. Buna karşılık, serbest bölgeler ile diğer ülkeler arasındaki ticari ilişkiler dış ticaret rejimi kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye'de serbest bölgelerin yer ve sınırlarını belirlemeye, Bakanlar Kurulu yetkilidir. Serbest bölgeler, gümrük hattı dışında sayılmakta olup, bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmamaktadır. Bu bölgelerde, yabancı uyruklu yönetici ve personel çalıştırmak mümkündür.

Ayrıca, 11.08.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı karar ile, döviz rejiminde geniş ölçüde serbesti getirilmiş, bu suretle Türk parasının konvertibiliteye geçmesi için gerekli olan yasal çerçeve büyük ölçüde sağlanmıştır.

32 sayılı karar çerçevesinde döviz rejiminde yapılan serbestleştirme ve iyileştirmeler ile rejimin esasları; Türk parasının ithalinin tamamen serbest bırakılması, ihracatın ise Bakanlık iznine bağlanması, Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberinde döviz bulundurmaları, bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarından 3.000 dolara kadar döviz satın almaları, yurtdışına döviz transfer ettirmeleri ve bankalar nezdinde döviz tevdiat hesabı açmaları konularında getirilen serbestiler, döviz kullanımının serbest tasarruf olarak değerlendirilmesi, yurtdışına sermaye çıkışına (belli kısıtlar ve izinler dahilinde) ve yurtdışından aynı, nakdi ve gayrimenkul kredi teminine olanak sağlanması, ihracat rejimi esaslarına uygun olarak altın ve menkul kıymet ihracatının serbest bırakılması, yurtdışına döviz üzerinden garanti ve kefalet verilebilmesinin temini, mücbir sebep hallerinde verilecek ek süreler içinde getirilen ihracat bedellerinin alışında cari kur uygulanması olarak özetlenebilir.

13.08.1989 ve 20251 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 8932/1 No'lu Türk Parasını Koruma Hakkında 32 sayılı Karara ilişkin tebliğ ile, 22 Mart 1990 tarihinde Türk Lirasının konvertibilitesi ilan edilmiştir.

Türkiye ekonomisinde temel yapısal değişiklikler yaratan 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar önlemlerinden sonra, özellikle 1990 yılından itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç ödemesine bile yetmemesi, devletin nakit açığını iç borçlanma ile finanse eder duruma düşmesi, bu açığı kapatmak için dış borca ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesi ile döviz rezervlerinin hızla erimesi, yeni bir istikrar programının yürürlüğe konulmasını zorunlu kılmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereğinin (KKBG)/GSMH'ya oranı, 1990 sonrasında %10'ları geçmiştir(İstanbul Sanayi Odası, 2004:51). Açık, özellikle kamu cari ve transfer harcamalarından kaynaklanmış, finansman amacıyla iç ve dış borçlanmaya gidilmiştir. Toplam borç stokunun yükselmesi, yıllık ana para ve faiz ödemelerini artırmıştır. Kamu açıklarındaki hızlı büyüme, özellikle iç borçlanmanın ve bu arada faiz oranlarının hızla artmasına yol açmıştır.

1990 yılında Körfez Krizinin çıkması ve 1991 yılında erken genel seçimlerin yapılması, para politikalarının gevşemesine yol açmış, özellikle Körfez Krizi, ihracatı olumsuz yönde etkilemiş bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisi, 1994 yılında önemli bir iç borç baskısı altında kalmıştır. Faiz oranlarındaki hızlı yükseliş, bu kez yurtdışından kısa süreli sıcak paranın spekülatif amaçlarla ülkeye gelmesine neden olmuştur. Türk Lirasının yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması; ihracatı kısıtlarken, ithalatı kolaylaştırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak 1993 yılında dış ticaret açığı 14 milyar dolara, cari işlemler açığı ise 6,4 milyar dolara yükselmiş, T.C.M.B.'nin piyasaya döviz sürerek döviz kurlarında denge

sağlamaya yönelik faaliyetleri ise başarıya ulaşamamış, döviz ve mali piyasalarda belirsizlik ve dalgalanmalar gerçekleşmiştir. Bu ortamda, enflasyonu düşürmeye ve ekonomide istikrar sağlamaya yönelik olarak 5 Nisan 1994 kararları alınmıştır. Bu programla, bir taraftan ekonominin hızla istikrara kavuşturulması, diğer taraftan da istikrarı sürekli kılacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

5 Nisan 1994'de uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirleri ile birlikte iç piyasa önemli ölçüde daralmış, ithalatta görülen %20,9'luk azalma sonucunda, dış ticaret açığı 5,2 milyar dolara gerilemiş ve ihracatın ithalatı karşılama oranı da %77,8'e ulaşmıştır.

Bu kararlar çerçevesinde uygulamaya konulan başlıca önlemler(TÜSİAD, 2002: 159-161); Türk Lirasının %39 oranında devalüe edilmesi, Hazine Bonosu, tahvil ve repo gelirlerinden alınan %5'lik verginin kaldırılması, munzam karşılıkların sıfırlanması, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ve döviz hesaplarına %22 disponibilitate zorunluluğunun getirilmesi, net aktif ve ekonomik denge vergilerinin bir defaya mahsus olarak toplanması, döviz kurlarının serbest bırakılması, kurların on banka verilerine göre belirlenmeye başlaması, TL cinsinden tasarruf mevduatına ve Döviz Tevdiat Hesaplarına sigorta kapsamında sınırsız güvence getirilmesi, 10 yıllık aradan sonra IMF ile stand-by anlaşmasına gidilmesi, Hazinesinin Merkez Bankası'ndan alacağı avansa sınır getirilmesi, KİT ve Tekel ürünlerinin pahalılaştırılması, akaryakıtla ilişkin kesintilerin artırılması, ana başlıkları altında özetlenebilir.

Kalkınma Planları ve Yıllık Programlardaki toplumsal ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi, bölgelerarası farklılıklardan kaynaklanan ekonomik ve sosyal dezavantajların ortadan kaldırılması, yeni eğitim olanakları sağlanarak istihdamın güçlendirilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi, aynı üretim dalında faaliyette bulunan finansman gücü yetersiz işletmelerin örgütlenmesi, çevre sorunlarının önlenmesi için sanayinin yeniden yapılanması, tarım ürünlerinin GATT taahhütleri çerçevesinde desteklenmesi, ülke ürünlerinin dış piyasalarda tanıtımı ve pazarlanması amacıyla 1995 yılı başından itibaren ihracata yönelik devlet yardımları programları yürürlüğe konulmuştur.

İhracat Rejimi Kararına istinaden yayımlanan ihracat yönetmeliği hükümleri uyarınca; 1936 yılından beri devam etmiş olan ve ihracatçılara, ihracat yapabilme olanağı tanıyan ihracatçı belgeleri uygulamasına 15.01.1996 tarihinden itibaren son verilmiştir(ithalatçı belgeleri uygulaması ise, 01.01.1996 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır). İhraç edeceği mala göre ilgili ihracatçı birliğine üye olan, gerçek usulde vergiye tabi (tek vergi numarası sahibi) gerçek ve tüzel kişi tacirler, esnaf ve sanatkarlar odalarına kayıtlı üretim faaliyetiyle ilgilenen esnaf ve sanatkarlar ile joint-venture ve konsorsiyumlara ihracat yapabilme olanağı tanınmıştır.

Üretiminde ithal girdi kullanılan mamullerin ihracı, ihracat sayılan satış ve teslimler ile, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin belirlenmesi ve bu konudaki tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesi amacıyla 31.12.1995 tarihinde 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı uygulamaya konulmuştur. Bu Karar uyarınca; Türkiye gümrük bölgesi içerisinde (serbest bölgeler hariç) yerleşik firmalara verilecek izin belgeleri kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünlerin üretimi için gerekli olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve ambalaj malzemeleri, ithal sırasında, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın alınması gereken her türlü vergiden muaf tutulmuştur. Öte yandan, serbest dolaşıma girmiş bir eşyanın, işlem görmüş ürünler şeklinde ihracı halinde ise, ithalat esnasında alınan vergilerin geri ödenmesi sistemi oluşturulmuştur. İhracatın gerçekleştirilmesi, dahilde işleme izin belgelerinde ihracı taahhüt edilen malın, İhracat Rejimi Kararı ve İhracat Yönetmeliği ile Gümrük Mevzuatına uygun şekilde gümrük hattından bir üçüncü ülkeye veya Avrupa Birliği üyesi ülkelere gönderilmesi anlamındadır. İhraç bedellerinin yurda getirilmesine ilişkin esaslar Kambiyo

Mevzuatı hükümlerine tabi olup, ihrac bedelleri Türkiye'ye döviz veya mal olarak getirilebilmektedir.

Hariçte İşleme Rejimi (Geçici İhracat), serbest dolaşımdaki eşyanın, işlenmek üzere Türkiye gümrük bölgesinden geçici olarak üçüncü ülkelere gönderilmesi ve bu faaliyetler sonucu elde edilen ürünlere tam veya kısmi muafiyet uygulamak suretiyle tekrar serbest dolaşıma girmesidir.

Avrupa Birliği (AB) ile gümrük birliğine girildikten sonra AB mevzuatı ile uyumlu olacak şekilde, iki ayrı Hariçte İşleme Kararı uygulamaya konulmuştur. Bunlardan ilki, 31.12.1995 tarihli ve 97/7617 sayılı karar ile Dış Ticaret Müsteşarlığınca yürürlüğe konulan "Hariçte İşleme Rejim Kararı", diğeri ise 09.11.1996 tarihli ve 96/8569 sayı ile yürürlüğe konulan "Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında oluşturulan gümrük birliği dolayısıyla bir kısım gümrük rejimlerinin oluşturulmasına ilişkin esaslar hakkında karar"dır.

Hariçte İşleme Rejimi kapsamında yapılacak ihracat, mal çeşidine göre üç değişik prosedür ile gerçekleştirilmektedir: Hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve ambalaj malzemelerinin daha ileri bir düzeyde işlem görmek üzere üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Dış Ticaret Müsteşarlığınca "hariçte işleme izin belgesi" verilmektedir. Maden cevheri ve konsantrelerinin, ergitilmesi veya işlenmesi için üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Maden İhracatçıları Birliklerince "hariçte işleme izni" verilmektedir. Tamirat amaçlı, garanti hükümleri uyarınca veya bir imalat hatası sebebiyle Türkiye gümrük bölgesi dışına gönderilen eşya yerine ithal edilecek ürünler için ise Gümrük Müsteşarlığınca "hariçte işleme izni" verilmektedir.

Türkiye ekonomisi, kamuoyunda "5 Nisan Kararları" olarak bilinen istikrar tedbirlerinden sonra, izleyen 1995 ve 1996 yıllarında görece olarak bir canlanma yaşamış olsa da, 1997 yılında Uzak Doğu Asya ve takiben Rusya ve Brezilya'da yaşanan ekonomik ve finansal krizlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Özellikle, önemli bir ticari ortak olan Rusya Federasyonu ekonomisinin krizi, hem müteahhitlik hizmetleri ile turizm gelirlerini, hem de dış ticaret ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir.

1995 yılında sanayi sektörünün yeniden canlılık kazanmasıyla sağlanan üretim artışı ve uygun uluslararası ortam sayesinde dış ticaret normal seyrine dönmüş, ithalat bir önceki yıla göre %53,4 oranında artarak 35,7 milyar\$'a ihracat ise %19,5 oranında artarak 21,6 milyar\$'a ulaşmıştır. İthalattaki yüksek oranlı artış, dış ticaret açığını da etkilemiş ve 1995 yılında dış ticaret açığı, 14,1 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılında 23,2 milyar\$ olan ihracat, 1997 yılında %13 oranında artarak 26,2 milyar\$'a; ithalat ise, %11,4 oranında artarak 48,6 milyar\$'a ulaşmıştır. 1997 yılında dış ticaret hacmi 74,8 milyar\$, dış ticaret açığı da 22,3 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir.

1998 yılında küresel ekonomik krizle daralan dış talep ve artan rekabet ile birlikte, ihracat %2,7 oranında artmış, ancak yavaşlayan ekonomik büyüme ve ekonomideki durgunluk sonucunda ithalat %5,4 azalmıştır. Bu gelişmeler bağlamında, cari işlemler dengesi 1998 yılında 2,69 milyar\$ fazla vermiştir.

1996-1999 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı da yıllar itibariyle artış göstermiş, 1996 yılında %53,24 olan bu oran 1997 yılında %54,02'ye, 1998 yılında %58,54'e, 1999 yılında ise, %65,37'ye yükselmiştir.

1999 yılında, dünyada yaşanan ekonomik ve finansal krizlerin etkisi geçmemişken, Türkiye ekonomisi, Marmara ve Düzce depremleri ile olumsuz etkilenmiştir. Sanayi üretiminin ve kalifiye işgücünün Marmara Bölgesinde yoğunlaştığı da göz önünde bulundurulursa, Türkiye ekonomisinin kayıplarının büyüklüğü daha kolay anlaşılacaktır. Sonuç olarak, 1995-1999 yılları arasında Türkiye ekonomisi yoğun olarak makro dengeleri kurma mücadelesi vermiştir. 1999 yılı sonunda, 1980'li yıllardan başlayarak sürekli büyüyerek çözülmesi zor bir hale gelen dış ve iç borçlar, enflasyon, yetersiz

yabancı sermaye yatırımları gibi ekonomik problemler T.C.M.B. ile Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Para Programı" ile çözülmeye çalışılmıştır(DTM, 2002: 121-122).

1999 yılında yaşanan krizler sonucunda, ithalat %11,4 oranında azalarak 40,67 milyar\$, ihracat ise %1,12'lik azalışla 26,58 milyar\$ tutarında gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde; ithalattaki azalışın, ihracattaki azalıştan daha fazla olmasına rağmen, turizm ve işçi gelirlerindeki azalma ile kriz nedeniyle yüksek faizle piyasaya çıkarılan Hazine Bonosu faizlerinin yüklü geri ödemelerinden dolayı, cari işlemler dengesi 1,36 milyar\$ açık vermiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizlere kadar kararlı bir şekilde uygulanan Para Programının esas amacı, sürdürülebilir bir borç yönetimine ve iki yılın sonunda tek haneli enflasyon oranlarına ulaşmak şeklinde belirlenmiştir. Bunun için de döviz kurlarının artışı kontrol edilerek, makro ekonomik istikrar sağlanması amaçlanmıştır. Döviz kurunun bir "çıpa" olarak kullanılarak, faiz ve enflasyon oranlarının düşürülmesi, düşük faiz ortamında yabancı ve yerli sermaye yatırımlarının sağlanması, ekonomik canlanma sonucunda, ülkenin dış piyasalarda kredibilitésinin artırılması ve daha uygun koşullarda borçlanma imkanı doğması hedeflenmiştir. Bunun için MB döviz kurlarını önceden ilan ederek spekülasyon dalgalarının olmayacağını belirtmiştir. Ancak, birinci yılın sonunda enflasyonun hedeflenen seviyeye düşürülememesi, TL'nin diğer paralara karşı reel olarak aşırı değerlenmesine neden olmuştur. TL'nin aşırı değerlenmesi, ihracatı olumsuz yönde etkilerken ithalatı teşvik etmiş ve dış ticaret açığı ile cari işlemler açığı önemli boyutlara ulaşmıştır. Bunun sonucunda, TL'nin alım gücünün artması nedeniyle ithalat %34'lük rekor bir artışla 54,503 milyar dolara çıkarken, ihracat sadece %4,4'lük bir artışla 27,775 milyar dolara ulaşmıştır. Dış ticaret hacmi 82,278 milyar dolara çıkarken, ihracatın ithalatı karşılama oranı %51,0'e gerilemiştir.

2001 yılında dünya ekonomisi, bütün ekonomik bölgeleriyle birlikte, gerek üretimde gerekse ticarete belli bir yavaşlama eğilimine girmiştir. Dünya ticaret hacmi, 2000 yılındaki %12,6 oranındaki artışın ardından, 2001 yılında %1 oranında daralmıştır(DTM, 2001: 23-27). Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında ülke ekonomisinde yaşanan istikrarsızlık, tüketici ve yatırımcı güvenini olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması ile kur ve faiz oranlarında meydana gelen yüksek oranlı artışların etkisi sonucunda, tüketim harcamaları, yatırım hacmi ve üretim hacmi önemli ölçüde daralmıştır. Uygulamaya başlanan dalgalı kur rejiminin ve iç talepte yaşanan daralmanın bir sonucu olarak, TL reel olarak değer kaybetmeye başlamıştır. 2001 yılında ihracat, bir önceki yıla göre %12 oranında artış göstermiştir. Kurlarda ve iç talepte yaşanan gelişme, ihracata artış avantajı getirirken, ithalat %24 oranında gerilemiştir. 2002 yılında da ihracatta %12'lik bir artış gerçekleşmiştir.

Ekonomide 2000'li yılların hemen başında, ihracatın ithalatı karşılama oranı %70'ler düzeyine yükselmiş; ihracatın GSMH içerisindeki payı %20 düzeyine ulaşırken, enflasyon oranı %20 düzeyinin altına gerilemiştir. Bu dönemde sanayi üretiminde gerçekleşen %8,7'lik artış ve artış gösteren kapasite kullanım oranlarındaki olumlu gelişmelerdir(DTM, 2000: 15-22). 2002 ve 2003 yıllarında, uygulamaya devam edilen istikrar programı ile birlikte ihracat artmaya devam etmiştir. 2002 yılında yaklaşık 35 milyar\$ tutarındaki ihracat, %34,7 oranında artış göstererek 2003 yılında 47,2 milyar\$a; 2004 yılında ise, bir önceki yıla göre %33,4 oranında artışla 63 milyar\$a ulaşmıştır. Ayrıca, 2002 yılında %7,8, 2003 yılında %5,9, 2004 yılında da %9,9 oranlarında yüksek büyüme hızı gerçekleşmiştir. 2005, 2006 ve 2007 yıllarında ihracatın artış hızı, önceki yıllara göre önemli oranda gerileyerek %17'ler seviyesinde gerçekleşmiştir.

İthalatta da son yıllarda yüksek oranlı artış yaşanmaktadır. 2001 yılında yaklaşık 40,5 milyar\$ tutarındaki ithalat, 2002 yılında %25 oranında artış göstererek 50,8 milyar\$a, 2003 yılında %36,4 artarak 69,3 milyar\$a ulaşmıştır. 2004 yılında da bir önceki yıla oranla %40,4'lük artışla ithalat 97,3 milyar\$ düzeyinde gerçekleşmiştir. 2005

yılında ithalat, %19,7 artarak 116 milyar\$'a, 2006 yılında ise, yaklaşık %20'lik artışla 139,6 milyar\$'a ulaşmıştır.

Türkiye'nin ithalatının yaklaşık %70'ini ara malı ithalatı oluşturmaktadır. 2006 yılında da, gerçekleşen toplam ithalatın (139,5 milyar\$) %71,4'ü (99,6 milyar\$) ara malı ithalatıdır. Türkiye'nin gerçekleştirdiği ara malı ithalatı; sanayi için işlem görmüş ve görmemiş hammaddeler, işlem görmüş ve görmemiş yakıt ve yağlar, esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş ve işlenmemiş hammaddeler, yatırım mallarının aksam ve parçaları ile taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları adı altında sanayi, madencilik ve tarım sektörü ürünleri ile atık ve hurda kalemlerinden meydana gelmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin son 10 yıldaki ara malı ithalatının yarısından fazlası, Almanya, Rusya, Çin, İtalya, ABD, Fransa ve İran'dan gerçekleşmektedir. Son 10 yıl içerisinde Çin'den gerçekleştirilen ara malı ithalatı %830 oranında artmıştır. Ayrıca, 2006 rakamlarıyla, Çin, Türkiye'nin ara malı ithalatında, beşinci sıraya; toplam ithalatında ise üçüncü sıraya yerleşmiştir.

2007 yılında, yıl sonu itibariyle gerçekleşmesi beklenen dış ticaret rakamlarına bakarsak; yıl sonu itibariyle Türkiye'nin ihracatının 100 milyar\$, ithalatının ise 165 milyar\$ olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu rakamlara bakıldığında; ihracat artış hızının %17, ithalat artış hızının ise, %20 oranında gerçekleşeceğini, ihracatın ithalatı karşılama oranının ise %60 düzeyine gerilediğini söyleyebiliriz.

3. TÜRKİYE'NİN 1980-2007 DÖNEMİ DIŞ TİCARETİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye'nin dış ticaretinde, 1980 sonrası dönemde gerçekleşen değişim, bütün ekonomik yapıda görülen gelişimin genel bir açıklaması niteliğindedir. 1960'lı ve 1970'li yıllardan itibaren, ithal ikameci büyüme modellerinin yerini alan ihracata yönelik büyüme stratejisi, sermaye oluşum oranlarındaki artışın ve faktör üretkenliğindeki büyümenin ancak ihracattaki artış ile sağlanabileceği, diğer bir deyişle ticaretin, büyümenin lokomotif olduğu görüşü önem kazanmıştır (Gübe, 1997: 23). Dolayısıyla, 1980 yılından sonra uygulamaya konan büyüme stratejilerinin temelinde, ihracat ve dış ticaret yer almaktadır.

Türkiye de bu sürece, 1980'li yılların başından itibaren dış ticarete açık bir politika izleyerek uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu yüzden ihracatta görülen gelişmeler, doğrudan ekonomiyi etkilemekte; ihracat yapan sektörler kimi zaman işgücü talebi yaratmakta, kimi zaman da üretim kompozisyonunu değiştirmektedir. İhracatın mal kompozisyonunun dünya ekonomisinde yaşanan değişimler çerçevesinde şekillenmesi, Türkiye ekonomisinin dünya ekonomilerine uyumunun temel şartını oluşturmaktadır. 1980'den günümüze kadar olan dönem, dış rekabete açık kalkınma stratejisinin uygulandığı, dış ticaretin ülke gündeminin ilk sırasında yer aldığı, dolayısıyla ihracatın öneminin topluma giderek artan bir şekilde benimsenilmeye çalışıldığı, önemli yapısal ve yönetsel değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

Türkiye'nin dış ticaretinin yapısal bir değişim izlediği 1980'den günümüze kadar olan döneme ilişkin dış ticaret yapısı, ihracat ve ithalatın GSMH içerisindeki payları, kişi başına ihracat ve ithalat değerleri ve ihracatın ithalatı karşılama oranları, Tablo-1'de görülmektedir. Buna göre, kişi başına ihracat ve ithalat değerlerinde, yıllar itibariyle bir artış söz konusudur. 1980'li yılların başında kişi başına ihracat 52\$, kişi başına ithalat 117\$ iken, 1990'lı yılların başında kişi başına ihracat 212\$, kişi başına ithalat 288\$'dir. 2006 yılında ise; kişi başına ihracat 1140\$, kişi başına ithalat 1861\$ tutarında gerçekleşmiştir. 1980'li yıllara gelinceye değin %4 civarında seyreden ihracatın GSMH'ya katkısı, 1980'li yıllardan itibaren %10 düzeyinin üzerine çıkmıştır. Hatta, ihracatın GSMH'ya oranı 2001 yılında %21,6 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 2006 yılında da, toplam ihracatın GSMH'ya oranı %17,4 düzeyinde iken, toplam ithalatın GSMH'ya oranı %28,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo-1: 1980-2007 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti

Yıllar	İhracat (milyon\$)	İthalat (milyon\$)	Dış Ticaret Hacmi (milyon\$)	Dış Ticaret Açığı (milyon\$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	İhracatın GSMH İçerisindeki Payı (%)	İthalatın GSMH İçerisindeki Payı (%)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
1980	2910	7909	10820	-4999	36,79	4,3	11,3	52	117
1981	4703	8933	13636	-4230	52,64	6,6	12,5	66	178
1982	5746	8843	14589	-3097	64,98	8,9	13,7	103	196
1983	5728	9235	14963	-3507	62,02	9,5	14,8	123	189
1984	7134	10757	17891	-3623	66,32	12,1	17,7	120	193
1985	7958	11343	19301	-3385	70,16	11,9	16,6	145	219
1986	7457	11105	18561	-3648	67,15	9,9	14,5	158	226
1987	10190	14158	24348	-3968	71,97	11,9	16,1	145	216
1988	11622	14335	25957	-2713	81,07	12,9	15,8	194	269
1989	11625	15792	27417	-4167	73,61	10,8	14,5	217	267
1990	12959	22302	35261	-9343	58,11	8,6	14,6	212	288
1991	13594	21047	34641	-7454	64,59	9,1	13,8	231	398
1992	14719	22870	37590	-8151	64,36	9,4	14,2	238	369
1993	15348	29429	44777	-14081	52,15	8,7	16,2	254	395
1994	18105	23270	41375	-5165	77,80	13,9	17,7	261	500
1995	21636	35708	57344	-14071	60,59	12,9	20,8	303	390
1996	23224	43625	66849	-20400	53,24	12,9	23,6	357	589
1997	26245	48583	74828	-22338	54,02	13,6	25,0	377	709
1998	26881	45921	72803	-19040	58,54	13,1	22,3	420	777
1999	26587	40671	67258	-14084	65,37	14,4	21,7	425	724
2000	27775	54503	82278	-26728	50,96	13,8	27,1	413	632
2001	31187	40508	71695	-9321	76,99	21,6	27,5	413	809
2002	35081	50832	85913	-15751	69,01	19,9	28,5	457	603
2003	47253	69340	116593	-22087	68,15	19,8	29,0	514	736
2004	63017	97341	160358	-34324	64,74	21,0	32,5	877	1356
2005	73390	116537	189927	-43147	62,98	20,3	32,3	1004	1594
2006	85535	139576	225111	-54041	61,35	17,4	28,4	1140	1861

Kaynak: DİE Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE Türkiye İstatistik Yıllıkları, DTM Yıllık Ekonomik Raporlarından yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

2006 yılında Türkiye'nin ihracatının toplam dünya ihracatı içerisindeki payı %0,6 oranında gerçekleşmiştir. Aynı yılda, Türkiye'nin ithalatının toplam dünya ithalatı içerisindeki payı %0,8'dir. Söz konusu oranlar, Türkiye'nin dış ticaretinin toplam dünya ticaretindeki payının düşük olduğunu gözler önüne sermektedir.

3.1. Türkiye'nin İhracatının Analizi

3.1.1. Türkiye'nin İhracatının Sektörel Analizi

İhracatta sanayi ürünlerinin payının artırılması amacıyla, 1980 yılından itibaren uygulamaya konan teşvikler (vergi iadesi, ihracatçıların döviz tutma yetkisi) etkili olmuş ve 2007 döneminde sanayi ürünleri ihracatının payı %36'dan %94 düzeyine yükselmiştir. Sanayi ürünlerinin ihracat payındaki gelişme, tarımsal mallar ihracatının görece payının azalmasına paralel olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, sanayi malları ihracatının GSMH içindeki payı da, sürekli artış göstermiştir. Bu durum, iç talebin kontrol altında tutulmasının ve ihracatın parasal araçlarla teşvik edilmesinin de bir sonucudur.

Planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılında, ihracatın %79'u tarım ve hayvancılık, %17'si ise sanayi ürünlerinden oluşmaktaydı (DTM, 1998: 15-21). 1980 yılında tarım kesiminin ihracat içerisindeki payı %56, sanayi kesiminin payı ise %36 olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal ürünlerin ihracat gelirlerindeki göreceli payı, bu tarihten sonra izlenen teşvik politikalarına ve döviz kurlarındaki ayarlamalara paralel olarak gerileyerek 1995'de %10'un altına düşmüştür. Buna karşılık sanayi ürünlerinin payı, 1980'de %36 düzeyinden 2000'li yılların başında %90'ın üzerine yükselmiştir. Bu artışta, sanayi ürünleri ihracatını teşvik edici politikalar, döviz kurlarındaki ayarlamalar ve iç talebi kısarak sanayi üretimini dış piyasalara yönlendirmeye yönelik önlemler etkili olmuştur (OAİB, 2000: 19-27). İzlenen politikalar sonucunda, 2006 yılında toplam ihracat

içerisinde sanayi ürünlerinin payı, %93,8 seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılında tarımsal ürünlerin toplam ihracattaki payı %4,1'e gerilemiştir. Son 10 yıl itibariyle ihracat içerisindeki düzeyini koruyan madencilik ve taşocakçılığı ürünlerinin 2006 yılındaki payı, %1,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin başlıca sektörlere göre ihracat yapısındaki değişimi, Tablo-2'de düzenlenmiştir.

Tablo-2: Türkiye'nin İhracatının Başlıca Sektörlere Göre Dağılımı (milyon \$, % pay)

Yıllar	İhracat	Sanayi	% Pay	Tarım	% Pay	Madencilik	% Pay	Balıkçılık	% Pay	Diğer	% Pay
1980	2910.1	1064.8	36,6	1629.2	55,9	190.9	6,6	24.9	0,9	0.292	0,010
1981	4702.9	2297.1	48,8	2172.9	46,2	193.1	4,1	39.0	0,8	0.750	0,016
1982	5745.9	3448.5	60,0	2082.6	36,2	174.3	3,0	40.4	0,7	0.304	0,005
1983	5727.8	3666.1	64,0	1837.5	32,1	188.3	3,3	35.8	0,6	0.164	0,003
1984	7133.6	5150.9	72,2	1694.1	23,7	239.3	3,4	49.2	0,7	0.069	0,001
1985	7958.0	6049.4	76,0	1652.9	20,8	241.9	3,1	13.6	0,2	0.103	0,001
1986	7456.7	5392.8	72,3	1784.6	23,9	242.9	3,3	36.1	0,5	0.324	0,004
1987	10190.1	8085.4	79,3	1788.8	17,5	271.8	2,7	41.7	0,4	2.881	0,028
1988	11662.0	8970.4	76,9	2288.9	19,6	359.2	3,1	42.9	0,4	0.556	0,005
1989	11624.7	9170.1	78,9	2012.1	17,3	411.2	3,5	30.9	0,3	0.444	0,004
1990	12959.3	10348.6	79,9	2249.1	17,4	326.1	2,5	35.1	0,3	0.418	0,003
1991	13593.5	10685.8	78,6	2584.9	19,0	284.9	2,1	27.6	0,2	10.142	0,075
1992	14714.6	12286.3	83,5	2134.1	14,5	267.0	1,8	26.8	0,2	0.432	0,003
1993	15345.1	12793.9	83,4	2292.1	14,9	233.4	1,5	21.4	0,1	4.203	0,027
1994	18105.9	15517.9	85,7	2301.4	12,7	262.9	1,5	22.2	0,1	1.514	0,008
1995	21637.1	19089.3	88,2	2133.2	9,9	391.3	1,8	21.4	0,1	1.800	0,008
1996	23224.5	20526.0	88,4	2152.6	9,3	368.6	1,6	26.5	0,1	150.763	0,649
1997	26261.1	23312.8	88,8	2353.9	9,0	404.3	1,5	33.2	0,1	156.990	0,598
1998	26973.9	24064.6	89,2	2357.4	8,7	363.6	1,3	17.2	0,1	171.106	0,634
1999	26587.2	23957.8	90,1	2057.5	7,7	384.9	1,4	37.9	0,2	149.017	0,560
2000	27774.9	25517.5	91,9	1659.1	6,0	400.3	1,4	24.5	0,1	173.499	0,625
2001	31334.2	28826.1	92,0	1976.4	6,3	348.7	1,1	29.7	0,1	153.394	0,490
2002	36059.1	33701.6	93,5	1754.3	4,9	387.2	1,1	51.4	0,1	164.544	0,456
2003	47252.8	44378.4	93,9	2120.7	4,5	469.1	1,0	80.7	0,2	203.882	0,431
2004	63120.9	59532.9	94,3	2541.8	4,0	649.2	1,0	103.2	0,2	293.904	0,466
2005	73476.4	68813.4	93,7	3328.8	4,5	810.2	1,1	139.5	0,2	384.440	0,523
2006	85534.7	80246.1	93,8	3480.5	4,1	1146.3	1,3	130.9	0,2	530.840	0,621

Kaynak: DİE, DTM ve DPT Ekonomik Verilerinden yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

Uluslararası standart sanayi sınıflamasına (ISIC) göre Türkiye'nin ihracatı değerlendirildiğinde; ihracat ağırlıklı olarak imalat sanayi sektöründen oluşmaktadır. Toplam ihracat içerisinde, temel ağırlığı oluşturan alt sektörler kapsamında; tarımsal ürünlerde ağırlıklı payı, gıda maddeleri oluşturmaktadır. Tarımsal ürün ihracatı içerisinde gıda maddelerinin yanı sıra ağırlıklı yer tutan bitkisel ürünler ise; pamuk, tütün, fındık ve kuru üzümdür. Sanayi sektörü içerisinde temel ağırlığı oluşturan sektörler ise, hazır giyim, dokumacılık, motorlu kara taşıtları ve demir-çeliktir.

Günümüzde ihracatta ilk sıralarda yer alan ürünler; motorlu kara taşıtları, tekstil ürünleri ve giyim eşyaları, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar ile kimyasal madde ve ürünleridir.

Sanayi ürünlerinde lokomotif sektör, dokuma ve giyim sanayi ürünleridir. Ortalama olarak, Türkiye ihracatının üçte birinden fazlasını bu alt sektör ürünleri oluşturmaktadır. Daha sonra, demir-çelik sanayi ürünleri gelmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ihracatının sektörel açıdan değerlendirecek olursak; ön plana çıkan ana sektör, sanayi sektörüdür. Sanayi sektörü içerisinde önemli paya sahip olan alt sektörler ise; tekstil, motorlu kara taşıtları ve demir-çelik sektörleridir.

3.1.2. Türkiye'nin İhracatının Bölgesel Analizi

Türkiye'nin ihracatı içerisinde ağırlıklı payı, OECD ülkeleri oluşturmaktadır. Anılan ülke grubunun yıllar itibarıyla toplam ihracat içindeki payı, artış göstermektedir. Türkiye'nin toplam ihracatı içerisinde OECD ülkelerinin payı; 2006 yılında %63,7 olarak gerçekleşmiştir.

OECD ülkeleri içerisinde de, AB ülkeleri önemli bir yer tutmaktadır. 1970 yılında AB ülkelere ihracat, toplam ihracat içerisinde %50'lik bir paya sahipken bu oran, 1979 yılından itibaren %50'nin altına gerilemiş, 1981 yılında %33, 1982 yılında %31 oranında gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllarda, AB ülkelere ihracatın %30 seviyesine inmesinde, dünya petrol fiyatlarındaki artışın önemli payı vardır. Türkiye'nin ihracatında AB ülkelerinin payı, 1983'den sonra %36 oranı ile yeniden artmaya başlamış, 1985'de %40'lar seviyesine ulaşmış, daha sonraki yıllarda da giderek büyümüştür (DPT, 2000: 31-39). Genel olarak, ihracatın ülke grupları itibarıyla dağılımı incelendiğinde, Avrupa Birliği ülkelerinin %50 gibi yüksek bir paya sahip olduğu söylenebilir. 2006 yılında 48 milyar\$ ihracat yapılan Avrupa Birliği ülkelerinin toplam ihracat içerisinde %56 paya sahip olduğu görülmektedir. 2006 yılı ihracatında, Orta Doğu ülkeleri %13,2, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri %8,2, Nafta ülkeleri %7,4, Afrika ülkeleri %5,3, Türk Cumhuriyetleri %2,3 paya sahiptir.

Türkiye'nin AB ülkelere ihracatında, en önemli paya sahip olan ülke Almanya'dır. Diğer OECD ülkeleri içerisinde yer alan ABD, 1945'ten sonra Türkiye'nin ihracatında önemli yer tutmaya başlamıştır.

Türkiye'nin ihracatında ön plana çıkan ülkeler ve bu ülkelerin toplam ihracat içerisindeki payları sırasıyla; Almanya %11,3, İngiltere %8, İtalya %7,9, ABD %5,9, Fransa %5,4, İspanya %4,3, Rusya Federasyonu %3,8, Hollanda %3, Belçika %1,6, Suudi Arabistan %1,2'dir. İhracatta 2006 yılı itibarıyla ilk on sırayı oluşturan ülkelerin, Türkiye'nin toplam ihracatı içerisindeki payları toplamı, %52,3'tür.

Sonuç olarak, Türkiye ihracatının bölgesel analizini değerlendirecek olursak; ön plana çıkan ülkeler, AB ülkeleridir. Ve AB ülkeleri içerisinde de ağırlıklı paya sahip olan ülke, Almanya'dır.

3.1.3. Türkiye'nin İhracatının Mal Türleri İtibarıyla Analizi

Dış ticaret içerisinde, geniş ekonomik kategorilerin sınıflamasına (BEC) göre ihracat incelendiğinde; Tablo-3'e göre, ara malları ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı, 1995-2006 dönemi itibarıyla çok fazla bir değişme göstermemiştir. Ara malları ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı, yaklaşık %44'tür. Yatırım malları ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı ise, yıllar itibarıyla artış göstermektedir. 2006 yılı için yatırım malları ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı %11'dir. Tüketim malları ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı, yıllar itibarıyla %50'lik payını korumuştur. Son yıllarda biraz gerileyen tüketim malları ihracatının toplam ihracattaki payı 2006 yılında %44'tür. Tüketim malları ihracatında önemli payı oluşturan kalemler sırasıyla; yarı dayanıklı tüketim malları, dayanıksız tüketim malları, dayanıklı tüketim malları, esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş mallar, esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş mallar ile binek otomobilleridir.

2006 yılı itibarıyla toplam ihracatın yaklaşık %44'ünü oluşturan ara malları içerisinde, ağırlığı %70'lik payı ile sanayi için işlem görmüş maddeler oluşturmaktadır. Ayrıca, taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları, sanayi için işlem görmemiş maddeler, diğer önemli kalemlerdir. 2006 yılı itibarıyla toplam ihracatın %11'ini oluşturan yatırım

malları ise; sanayi ile ilgili taşımacılık araç-gereçleri ile sermaye mallarından oluşmaktadır.

Tablo-3: Türkiye'nin İhracatının Ana Mal Grupları İtibariyle Dağılımı (milyon\$, % pay)

Yıllar	İhracat	Ara Mali	% Pay	Sermaye Mali	% Pay	Tüketim Mali	% Pay	Diğer	% Pay
1980	2910.122	1527.808	52,500	49.048	1,685	1333.266	45,815	0.000	0,000
1981	4702.934	2481.373	52,762	141.446	3,008	2080.115	44,230	0.000	0,000
1982	5745.973	3310.921	57,622	159.774	2,781	2275.256	39,597	0.022	0,000
1983	5727.834	3168.758	55,322	150.418	2,626	2408.578	42,050	0.081	0,001
1984	7133.604	3638.802	51,009	149.608	2,097	3345.125	46,893	0.069	0,001
1985	7958.010	4481.487	56,314	201.617	2,534	3274.860	41,152	0.045	0,001
1986	7456.726	3848.065	51,605	148.537	1,992	3459.921	46,400	0.204	0,003
1987	10190.049	5191.477	50,947	204.220	2,004	4793.496	47,041	0.856	0,008
1988	11662.024	6391.491	54,806	190.302	1,632	5078.374	43,546	1.857	0,016
1989	11624.692	5956.726	51,242	228.462	1,965	5435.949	46,762	3.555	0,031
1990	12959.289	6051.611	46,697	284.262	2,193	6622.591	51,103	0.827	0,006
1991	13593.463	6369.029	46,854	340.306	2,503	6882.943	50,634	1.183	0,009
1992	14714.628	6388.647	43,417	486.679	3,307	7835.291	53,248	4.008	0,027
1993	15345.067	6585.354	42,915	542.249	3,534	8213.190	53,523	4.274	0,028
1994	18105.873	8225.491	45,430	721.728	3,986	9153.302	50,554	5.349	0,030
1995	21637.043	8960.406	41,412	830.222	3,837	11840.379	54,723	6.034	0,028
1996	23224.466	9767.007	42,055	1120.127	4,823	12317.866	53,038	19.463	0,084
1997	26261.072	11048.756	42,073	1327.062	5,053	13860.745	52,781	24.512	0,093
1998	26973.951	11182.699	41,457	1411.114	5,231	14365.072	53,255	15.068	0,056
1999	26587.225	10840.879	40,775	1796.389	6,757	13892.280	52,252	57.676	0,217
2000	27774.905	11565.081	41,639	2175.701	7,833	13986.730	50,357	47.400	0,171
2001	31334.216	13368.642	42,665	2658.240	8,484	15261.529	48,706	45.807	0,146
2002	36059.090	14657.326	40,648	2790.178	7,738	18464.846	51,207	146.739	0,407
2003	47252.835	18494.473	39,139	4344.031	9,193	24125.339	51,056	288.988	0,612
2004	63120.949	25899.404	41,031	6530.837	10,347	30501.888	48,323	188.820	0,299
2005	73476.410	30289.780	41,224	7997.689	10,885	34835.398	47,410	353.540	0,481
2006	85534.670	37788.250	44,179	9423.367	11,017	37790.476	44,181	532.580	0,623

Kaynak: DİE Dış Ticaret İstatistikleri, DİE Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DTM Başlıca Ekonomik Göstergeler, DPT Temel Ekonomik Göstergelerden yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye ihracatının mal grupları itibariyle analizini değerlendirecek olursak; ön plana çıkan mal grupları ihracatı, tüketim malı ve ara malı ihracatıdır.

3.1.4. Türkiye'nin İhracatının Değerlendirilmesi

İhracatın gelecek yıllarda daha büyük artışlar gösterebilmesi konusunda; sektörel ve bölgesel bağımlılığın çözümlenmesi önem kazanmaktadır. Şöyle ki, Türkiye'nin ihracatı, bölgesel olarak %50 payı ile Avrupa Birliği'ne bağımlıdır. İhracat yapısı sektörel olarak ise; yaklaşık %35'lik payı ile tekstil ve giyim sektörüne bağımlıdır. Bu noktadan hareketle denilebilir ki, ihracatın AB ülkeleri ile birlikte AB dışı ülkelere de yönlendirilmesi gerekmektedir. Böylece tek pazara bağımlılık azaltılarak pazar çeşitlenmesi sağlanabilecektir.

Türkiye'nin büyüyen dünya ticareti içinde payını artırabilmesi için bazı öncelikleri kabul etmesi gereklidir. Dünya ticaretinde hakim olan bölgesel yoğunlaşmayı göz önüne alarak, yakın bölgesi ile ticari ilişkilerini de geliştirmek zorundadır.

Türkiye'nin, ihracatını artırabilmesi, pazar bulma ve pazara ulaşma sorununun yanı sıra, başka önemli sorunların çözümüne de bağlıdır. Türkiye'nin pazar yaratabilecek teknolojik bir ekonomik yapıya henüz ulaşamadığı kabul edilirse, mevcut pazarın talebine

uygun malı üretebilmesi gerekmektedir. Bu da, pazarlama faaliyetlerinin ve yatırımların yoğunlaştığı sektörlerin incelenmesini gerektirmektedir. Yatırımların, tekstil ve hazır giyim sektöründe yoğunlaştığı, ancak moda ve markaya dönük yatırımların ön plana çıkmadığı görülmektedir. Bu sektör, dünya ticaretinde oldukça küçük bir paya sahipken, bu payı giderek azalmaktadır. İkinci olarak da, yatırımların bu sektörde yoğunlaşması, sektörün kar marjlarını düşürmekte, ayrıca dış piyasalarda ihracatçıların birbirleri ile rekabet etmesi durumu ile karşılaşmaktadır(Ege, 1998: 8-11). Bu nedenle ihracatın artırılması, yatırımların, teknoloji yoğun ve geleceğin sektörlerine yönlendirilebilmesi ile mümkündür. Yatırımların yönlendirilebilmesi, öncelikle bir kaynak sorunudur. Denilebilir ki, mevcut yatırımların teknolojik yapısının yenilenmesi kadar, geleceğin sektörlerine yatırım yapılması, Türkiye'nin ihracatının içinde bulunduğumuz yüzyılda teknoloji yoğun ürünler lehine gelişmesini sağlayacaktır.

Dünya ticaretinde önemli paya sahip sektörlerin ve buna bağlı olarak üretimin genişletilmesi açısından, Türkiye'nin ihracatındaki sektörel bağımlılık giderilerek, üretimde sektörel zenginlik de sağlanmalıdır. Günümüzde dünya ticaretinde önemi giderek artan otomotiv sanayi, makine imalat sanayi, elektrik-elektronik eşya sektörlerinde üretim artırılmalıdır.

Türkiye'nin ihracatında; katma değeri yüksek ürünlerin payında, son yıllarda görülen kademeli artışın yanı sıra, orta ve ileri teknoloji gerektiren malların genel ihracat içerisindeki payı da %30'ların üzerine çıkmıştır. Diğer taraftan, 2010 ve sonrasında Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi, Avrupa Birliği içi ticaretten daha büyük ölçüde pay alınmasını ve beraberinde üçüncü ülke pazarlarında rekabet gücümüzün artmasında da etkili olacaktır. Bu kapsamda, yabancı yatırımların ülkeye girişinin hızlanması, Türkiye'nin üretim kapasitesinin artması ve ürün kalitesinde iyileşme sağlanması açısından da önem kazanmaktadır.

3.2. Türkiye'nin İthalatının Analizi

Türkiye ekonomisinde ithalat, 1970-1990 döneminde yılda ortalama %13,7 oranında büyümüştür. Temel mallarda bu oran %16,3, imalat sanayi ürünlerinde ise %11,9'dur(DTM, 1998: 3-11). Bu büyüme oranları, temel mal ithalatının, toplam ithalattan daha hızlı geliştiğini ve dolayısıyla ithalatta temel mallar lehine bir yapısal değişimin ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca, sanayi kesiminde ihracatın ithalata olan bağımlılığı %63 oranında artmıştır. Bu dönemde ihracat artışının ara malı ithaline olan bağımlılığı artmış ve yatırım malı ithaline olan bağımlılığı ise azalmıştır(Özbey, 1999: 90-91). Aynı dönemde büyüme oranları kullanılarak belirlenen ithalatın trend değerleri ile gerçekleşme arasındaki fark, trend değerlerinin yüzdesi olarak belirtildiğinde, trend değerlerinden sapma; temel mallarda %38, mamul mallarda %15,7, ithalatta ise %22,8'dir(Vehbi, 2002: 26-34). %20'nin üzerindeki değerler "büyük sapma" olarak istikrarsızlığı belirttiği için, Türkiye'nin temel ve imalat sanayi malları ithalatları ile genel ithalatı, kararlı değildir. Toplam ithalattaki istikrarsızlık, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalardan ve artışlardan kaynaklanmaktadır.

3.2.1. Türkiye'nin İthalatının Sektörel Analizi

1980 yılında ithalat içerisinde sanayi ürünlerinin payı %59,1, madencilik ürünlerinin payı %39,8, tarım ürünlerinin payı ise %1 dolayındadır. 1990'lı yıllardan itibaren sanayi ürünlerinin toplam ithalat içerisindeki payı, %80'ler seviyesine yükselmiş; madencilik ürünlerinin toplam ithalat içerisindeki payı %15'e gerilerken, tarım ürünlerinin toplam ithalat içerisindeki payı %2-3 seviyelerine düşmüştür.

Tablo-4'de görüldüğü üzere, 2006 yılında Türkiye'nin 139,5 milyar\$'lık toplam ithalatının %79'unu oluşturan sanayi ürünleri ithalatı, 110,3 milyar\$ tutarında gerçekleşmiştir. İthalatta 2006 yılı itibarıyla %15,8'lik paya sahip madencilik ürünleri ithalatı 22 milyar\$ tutarında iken, %2,1'lik paya sahip tarım ürünleri ithalatı ise, 2,9 milyar \$ tutarındadır.

Tablo-4: Türkiye'nin İthalatının Başlıca Sektörlere Göre Dağılımı (milyon\$ ve %pay)

Yıllar	İthalat	Sanayi	% Pay	Tarım	% Pay	Madencilik	% Pay	Balıkçılık	% Pay	Diğer	% Pay
1980	7909.4	4674.9	59,1	79.7	1,0	3154.5	39,8	0.000	0,000	0.3	0,004
1981	8933.4	5272.1	59,0	143.1	1,6	3517.5	39,4	0.000	0,000	0.7	0,008
1982	8842.7	4939.2	55,9	189.5	2,2	3713.2	42,0	0.005	0,000	0.8	0,009
1983	9235.0	5639.5	61,1	159.1	1,7	3435.4	37,2	0.031	0,000	1.0	0,011
1984	10757.0	6728.0	62,5	406.2	3,8	3621.8	33,7	0.222	0,002	0.8	0,008
1985	11343.4	7454.5	65,7	281.9	2,5	3605.7	31,8	0.459	0,004	0.8	0,007
1986	11104.8	8675.9	78,1	288.2	2,6	2138.6	19,3	0.921	0,008	1.2	0,010
1987	14157.8	10638.0	75,1	475.3	3,4	3042.4	21,5	1.314	0,009	0.8	0,006
1988	14335.4	11101.4	77,4	299.8	2,1	2931.9	20,5	1.031	0,007	1.3	0,009
1989	15791.9	11836.3	74,9	886.5	5,6	3064.7	19,4	1.031	0,007	3.7	0,023
1990	22302.1	16931.5	75,9	1137.1	5,1	4227.8	19,0	2.414	0,011	3.4	0,015
1991	21047.0	17040.6	81,0	675.3	3,2	3327.3	15,8	0.707	0,003	3.2	0,015
1992	22871.1	18597.7	81,3	924.4	4,1	3344.7	14,6	1.534	0,007	2.7	0,012
1993	29428.4	24709.2	84,0	1357.3	4,6	3358.6	11,4	1.574	0,005	1.8	0,006
1994	23270.0	19031.2	81,8	881.9	3,8	3353.6	14,4	1.518	0,007	1.8	0,008
1995	35709.0	29706.3	83,2	1907.8	5,3	4090.6	11,5	1.689	0,005	2.6	0,007
1996	43626.6	35207.2	80,7	2165.7	5,0	5082.0	11,7	1.549	0,004	1170.3	2,682
1997	48558.7	39802.3	82,0	2416.7	5,0	5128.0	10,6	1.701	0,004	1210.0	2,492
1998	45921.4	39024.9	85,0	2125.4	4,6	3755.7	8,2	1.130	0,002	1014.3	2,209
1999	40671.3	33935.8	83,4	1648.5	4,1	4245.7	10,4	1.191	0,003	839.9	2,065
2000	54502.8	44200.2	81,1	2123.2	3,8	7096.8	13,0	1.660	0,003	1080.9	1,983
2001	41399.1	32686.1	79,0	1409.3	3,4	6576.8	15,9	0.877	0,002	725.9	1,754
2002	51553.8	41383.0	80,3	1702.6	3,3	7192.3	14,0	1.199	0,002	1274.6	2,472
2003	69339.7	55689.7	80,3	2535.4	3,7	9020.5	13,0	2.428	0,004	2091.6	3,016
2004	97539.8	80447.3	82,5	2757.4	2,8	10980.9	11,3	7.867	0,008	3346.3	3,431
2005	116774.2	94208.3	80,7	2801.4	2,4	16321.2	14,0	24.200	0,021	3419.1	2,928
2006	139574.2	110283.6	79,0	2901.5	2,1	22033.7	15,8	32.600	0,023	4322.8	3,097

Kaynak: DİE Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DPT Temel Ekonomik Göstergeler, DİE Dış Ticaret İstatistikleri, DTM Başlıca Ekonomik Göstergelerden yararlanılarak ve SITC-DTÖ Sektörel Dağılımı esas alınarak tarafımızdan derlenmiştir.

Türkiye'nin ithalatının sektörel gruplara göre dağılımı genel olarak incelendiğinde, en önemli sektörün sanayi sektörü olduğu görülmektedir. 1980'li yılların başında sanayi ürünleri ithalatının toplam ithalata oranı %60, 1990'lı yılların başında ise %75 dolayında iken, 2006 yılında söz konusu oran, %79 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1991 yılından itibaren günümüze değin olan veriler ele alınıp incelendiğinde, imalat sektörü ithalatının toplam ithalat içerisindeki payının %80 düzeyinde gerçekleştiği söylenebilir.

Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına (ISIC) göre Türkiye'nin ithalatının dağılımında ağırlıklı pay, imalat sektöründür.

Toplam ithalatın sektörler içerisinde temel ağırlığı oluşturan alt sektörleri incelendiğinde; sanayi sektörü içerisinde temel ağırlığı; kimyasal madde ve ürünleri, makine-teçhizat, ana metal sanayi ile tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Tarım sektöründe, mineral yakıt ve mineral yağlar ağırlıktadır. Madencilik sektörü içerisinde temel ağırlıklı pay, ham petrol ve doğal gazdır.

Türkiye'nin son 10 yılda toplam ithalatı içerisinde %80'lik payın altına düşmeyen sanayi ürünleri sektöründe, imalat sanayi ürünleri önemli bir yer tutmaktadır. Kimya, demir-çelik, makine, elektrikli makine ve cihazlar ile test araçları önemli kalemler arasındadır. Özellikle son yıllarda taşıt araçları ithalatında önemli bir artış gözlenmektedir. İşlenmiş tarım ürünleri ithalatı da, sanayi ürünleri ithalatında görece olarak bir öneme sahiptir.

Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe ham petrol ithalatı, gerçekten hem alt sektör hem de toplam ithalat içinde ağırlığını hissettirmektedir. 1997-2006 yılları arasında ham petrol ithalatının madencilik sektörü içerisindeki payı incelendiğinde, %80 düzeyinin üzerinde bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2006 yılında ise bu oran, %85'tir.

İthalatta ilk sıraları alan ürünler; mineral yakıtlar-mineral yağlar, kazanlar-makineler-mekanik cihazlar, kara taşıtları ile aksam ve parçaları, elektrikli makine ve cihazlar, demir-çeliktir.

Sonuç olarak, Türkiye ithalatının sektörel analizini değerlendirecek olursak; ön plana çıkan ana sektör, sanayi sektörüdür. Sanayi sektörü içerisinde önemli paya sahip olan alt sektörler ise; kimyasal madde, motorlu kara taşıtları, ana metal sanayi ile makine ve teçhizat imalatı sektörleridir.

3.2.2. Türkiye'nin İthalatının Bölgesel Analizi

Türkiye'nin ithalatının ülke ve ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, OECD ülkelerinin ve OECD ülkeleri içerisinde de Avrupa Birliği ülkelerinin ithalatta da önemli paya sahip olduğu söylenebilir. Toplam ithalat içerisinde OECD ülkelerinin payı; 1996 yılında %71,2, 2000 yılında %65,4 ve 2006 yılında ise, %55,7 olarak gerçekleşmiştir.

OECD ülkeleri içerisinde AB ülkeleri, Türkiye'nin ithalatında da önemli bir yer tutmaktadır. AB ülkelerinden ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı, 1980'lerin ilk yarısında %30'lar, ikinci yarısında ise %40'lar seviyesinde seyretmiştir. 1995'te bu oran %47,2'dir(DPT, 2000: 34-39). 1990'lı yıllardan itibaren, AB ülkelerinden ithalat, toplam ithalat içerisinde %50'lik bir paya sahip olmuştur. 1996 yılında söz konusu oran %53, 2000 yılında %48,8 iken, 2006 yılında ise, %42,5 olarak gerçekleşmiştir.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin İslam ülkeleriyle olan dış ticaret hacmindeki daralma, ithalatta da gözlenmiştir. 1981 yılında toplam ithalat içerisinde İslam ülkeleri %40'lık bir paya sahip iken, 1985 yılında bu oran %33, 1989 yılında %18,5, 1990 yılında %17,3, 1995 yılında %12,1 ve 2006 yılında %11 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi, İslam ülkeleriyle dış ticaret hacmindeki daralma, bu ülkelerden gerçekleştirilen ithalata da yansımaktadır. Dolayısıyla İslam ülkelerinden gerçekleştirilen ithalat, yıllar itibariyle azalma göstermektedir.

Ülke grupları açısından Türkiye'nin ithalatı incelendiğinde, 1996-1999 yıllarında AB ülkelerinin payı, %50 düzeyinin biraz üzerinde gerçekleşirken(DİE, 2000: 10-15), 2000-2006 yıllarını kapsayan dönemde bu oran %50 düzeyinin birkaç puan altında gerçekleşmiştir. 1996-2006 dönemi dikkate alındığında; Türkiye'nin ithalatı içerisinde Afrika ve Orta Doğu İslam ülkeleri payının kısmen azalarak %10 düzeyinde seyrettiği, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin %7'den %16,8'e yükseldiği, Nafta ülkeleri payının ise %9'dan %6,7'ye gerilediği görülmektedir.

2006 yılında ülke gruplarına göre, Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde EFTA ülkelerinin payı %3,2, Ortadoğu ülkelerinin payı %7,6, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun payı %16,8, Nafta ülkelerinin payı ise %6,7'dir.

1990 yılı sonrasında bağımsızlığını kazanan Cumhuriyetlerin yanı sıra Rusya Federasyonu da, Türkiye'nin dış ticaretinde görece öneme sahip bir ülke konumuna gelmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi içinde önemli bir potansiyele sahip olan eski Sovyetler Birliği, yeni Rusya Federasyonu ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde iki taraf arasındaki dış ticaret hacmi hızla artmıştır. Bu olumlu gelişmeler sonucunda, Rusya Federasyonu'nun, ithalat içerisindeki payının yıllar itibariyle sürekli arttığı görülmektedir. Rusya Federasyonu'nun yıllar itibariyle, Türkiye'nin toplam ithalatı içerisindeki payı 1996 yılından günümüze kadar sürekli bir artışla %12,77'ye yükselmiştir.

İthalatta 2006 yılı itibariyle ilk on sırayı oluşturan ülkelerin, Türkiye'nin toplam ithalatı içerisindeki payları, sırasıyla şöyledir; Rusya Federasyonu %12,77, Almanya %10,57, Çin %6,92, İtalya %6,2, Fransa %5,19, A.B.D. %4,49, İngiltere %3,68, İsviçre

%2,88, İspanya %2,75, Japonya %2,3'tür. 2006 yılı itibariyle Türkiye'nin ithalatında ilk on sırayı oluşturan ülkelerin, toplam ithalat içerisindeki payı, % 57,75'tir.

Sonuç olarak, Türkiye ithalatının bölgesel analizini değerlendirecek olursak; Türkiye'nin ihracatında olduğu gibi, ön plana çıkan ülkeler, AB ülkeleridir. Ve AB ülkeleri içerisinde de ağırlıklı paya sahip olan ülke, Almanya'dır.

3.2.3. Türkiye'nin İthalatının Mal Türleri İtibariyle Analizi

Türkiye'nin dış ticareti içerisinde, geniş ekonomik kategorilerin sınıflamasına (BEC) göre ithalat incelendiğinde; ara malları ithalatının, toplam ithalat içerisinde ağırlıklı payı oluşturduğu görülmektedir.

1960-1970 döneminde Türkiye'nin ithalatının önemli bir kısmını, %50'lik payı ile yatırım malları ithalatı oluşturmaktadır. Bu dönemde, hammadde ve ara malları ithalatının payı, %45; tüketim malları ithalatının payı ise %5 dolayındadır. 1980 yılında ara mallarının toplam ithalattaki payı, %85,3 dolayında iken, bu oran, 1993 yılına kadar sürekli gerileme göstermiştir. Ara mallarının ithalat içerisindeki payı, 1998 yılında %64 ile en düşük düzeyine ulaşmıştır. Ancak, daha sonraki yıllarda, ara malı ithalatının payı artış göstermiştir. 2006 yılında söz konusu oran, %71,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ana mal gruplarına göre ithalat yapısındaki değişim, Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo-5: Türkiye'nin İthalatının Ana Mal Grupları İtibariyle Dağılımı (milyon \$ ve % pay)

Yıllar	İthalat	Ara Malı	% Pay	Sermaye Malı	% Pay	Tüketim Malı	% Pay	Diğer	% Pay
1980	7909.364	6747.143	85.306	797.614	10.084	363.861	4.600	0.745	0.009
1981	8933.374	7417.370	83.030	1134.809	12.703	379.207	4.245	1.989	0.022
1982	8842.665	7182.545	81.226	1237.063	13.990	423.028	4.784	0.029	0.000
1983	9235.002	7555.457	81.813	1270.863	13.761	408.659	4.425	0.023	0.000
1984	10757.032	8827.773	82.065	1405.915	13.070	523.336	4.865	0.008	0.000
1985	11343.376	8853.197	78.047	1825.160	16.090	664.573	5.859	0.446	0.004
1986	11104.771	7954.505	71.631	2332.197	21.002	813.874	7.329	4.195	0.038
1987	14157.807	10767.429	76.053	2375.067	16.776	1013.666	7.160	1.644	0.012
1988	14335.398	10827.400	75.529	2547.863	17.773	957.558	6.680	2.577	0.018
1989	15792.143	12515.430	79.251	2529.491	16.017	741.106	4.693	6.116	0.039
1990	22302.125	16154.037	72.433	4040.719	18.118	2075.577	9.307	31.794	0.143
1991	21047.014	15053.364	71.523	4295.527	20.409	1575.042	7.483	123.081	0.585
1992	22871.056	16184.612	70.765	4825.504	21.099	1772.167	7.749	88.773	0.388
1993	29428.369	19402.835	65.932	7357.690	25.002	2525.715	8.583	142.133	0.483
1994	23270.017	16565.371	71.188	5220.358	22.434	1381.297	5.936	102.994	0.443
1995	35709.013	25077.655	70.228	8119.480	22.738	2416.485	6.767	95.392	0.267
1996	43626.642	28736.724	65.870	10336.157	23.692	4424.288	10.141	129.476	0.297
1997	48558.719	32118.873	66.144	11108.838	22.877	5051.941	10.404	279.039	0.575
1998	45921.391	29562.223	64.376	10624.115	23.135	5363.561	11.680	371.493	0.809
1999	40671.272	26854.200	66.027	8727.005	21.457	4820.412	11.852	269.651	0.663
2000	54502.821	36009.555	66.069	11365.338	20.853	6928.480	12.712	199.447	0.366
2001	41399.084	30300.840	73.192	6940.426	16.765	3813.409	9.211	344.408	0.832
2002	51553.799	37655.830	73.042	8399.566	16.293	4898.332	9.501	600.070	1.164
2003	69339.692	49734.760	71.726	11325.909	16.334	7813.326	11.268	465.701	0.672
2004	97539.767	67549.436	69.253	17397.441	17.836	12100.278	12.405	492.613	0.505
2005	116774.200	81868.300	70.110	20363.200	17.440	13975.300	11.970	567.300	0.490
2006	139576.100	99605.000	71.360	23347.600	16.730	16116.300	11.550	507.600	0.360

Kaynak: DİE Dış Ticaret İstatistikleri, DİE Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DTM Başlıca Ekonomik Göstergeler, DPT Temel Ekonomik Göstergelerden yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

Yatırım malları ithalatının, toplam ithalat içerisindeki payı incelendiğinde; 1980'li yılların başında %10 düzeyindeki bu oran, 1990'lı yılların ortalarına kadar yükselmiş, 1993 yılında %25 ile, en yüksek değerini almış, daha sonraki yıllarda sürekli düşüş göstermiştir. Ve söz konusu oran, 2006 yılında %16,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tüketim malları ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı incelendiğinde, 1980 yılında söz konusu oran, %4,6 düzeyindedir. Tüketim malları ithalatının payı, yıllar itibariyle sürekli bir artış göstererek, son yıllarda %10 düzeyinin üzerinde olmuştur. 2006 yılında ise söz konusu oran, %11,5 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin ana mal gruplarına göre ithalatı, 1950-1970 yılları arasında yatırım malları ağırlıklıdır. Ancak 1970'li yılların sonlarından itibaren bu yapı, hammadde ve ara malı ağırlıklı bir yapı göstermektedir. Tablo-5'te görüldüğü üzere, 1980'lerden günümüze Türkiye'nin ithalatı içerisinde hammadde ve ara malı ithalatı, %70 dolayında bir oran oluşturmaktadır. Tüketim malları ithalatı ise, Türkiye'nin ithalatı içerisinde %10'luk payını yıllar itibariyle korumaktadır. 2006 yılı itibariyle, Tablo-5'i değerlendirecek olursak, toplam ithalat içerisinde ilk sırayı %71'lik payı ile ara malları ithalatı almaktadır. Yatırım malları ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı %16,7'dir. Son yıllarda TL'nin dolar ve euro karşısında değer kazanmasına bağlı olarak tüketim malları ithalatının payında az da olsa bir miktar artış gerçekleşmiştir. Böylece, tüketim malları ithalatının toplam ithalattaki payı, 2006 yılında %11,5'e yükselmiştir.

Sonuç olarak, geniş ekonomik kategorilerin sınıflamasına (BEC) göre Türkiye'nin ithalatı analiz edildiğinde; toplam ithalat içerisinde %70'lik paya sahip hammadde ve ara malları ithalatının yaklaşık olarak %50'sini oluşturan mal gruplarının, sanayi için işlem görmüş maddeler olduğu; tüketim malları ithalatında ise, dayanıksız tüketim malları ile binek otomobiller ithalatının önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

3.2.4. Türkiye'nin İthalatının Değerlendirilmesi

Türkiye'nin, dünya ticaretinde %0,6 gibi bir oranla, önemsiz bir paya sahip olması, gelişmiş ülkelerce belirlenen fiyatlara uyma zorunluluğunu getirmektedir. İthal ürünlerinin, petrol ve petrol ürünleri ile mamul mallara bağımlı olması, ithalatı oluşturan mamul malların fiyatlarının, genellikle monopol ve oligopol piyasalarda belirlenmesi, ticaret hadlerinin aleyhte gelişmesine yol açmaktadır.

Türkiye'nin ithalatı da, ihracatı gibi artan bir trende sahiptir. Türkiye'nin 1994 ve 2000 yıllarında yaşadığı devalüasyon dönemlerini izleyen yıllarda, gerçekleşen devalüasyona bağlı olarak; ihraç mallarının ucuzlaması ve ithal mallarının pahalılaşması sonucunda, net değişim ticaret hadleri olumsuz yönde etkilenmiştir. 1995 yılında net değişim ticaret hadleri, bir önceki yıl değerine göre azalmıştır. Yine benzer şekilde 2001 yılında da net değişim ticaret hadleri bir önceki yıla göre gerilemiştir. Ayrıca, Türkiye'nin ithalatının bazı yıllarda, bir önceki yıla göre büyük oranda artış gösterdiği dönemler olmuştur. Örneğin, 1995 yılında Türkiye'nin ithalatı (35.708 milyon\$), 1994 yılına (23.270 milyon\$) göre %53 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde ihracattaki artış, sadece % 19,5 oranında gerçekleşmiştir. Yine benzer şekilde, 2000 yılı ithalatı (54.503 milyon\$), 1999 yılı ithalatına (40.671 milyon\$) göre %34 artmıştır. Bu dönemde ihracattaki artış, sadece %4,4 oranında kalmıştır. Söz konusu dönemlerde gerçekleşen Türkiye'nin gayri safi değişim ticaret hadlerinin, 103,6 ve 135,2 gibi yüksek değerler alması; Türkiye'nin bu dönemde bir birim ihracatıyla daha yüksek miktarda ithalat gerçekleştirebildiğini ortaya koymaktadır. Dikkati çeken diğer bir nokta da, ithalatın GSMH içerisindeki payının arttığı dönemlerde, gayri safi değişim ticaret hadleri de yükselmektedir. Örneğin 1999 yılında ithalatın GSMH içindeki payı %21,7'den, 2000 yılında %27,1'e yükselirken; bu döneme ilişkin olarak gayri safi değişim ticaret haddi de 113,4'ten 135,2'ye yükselmiştir. Ayrıca 2001 yılında Türkiye'nin ithalatında yaşanan %25,67'lik daralma sonucunda; gayri safi değişim ticaret haddi de 135,2'den 83,2'ye gerilemiştir. Bu dönem için de Türkiye'nin gerçekleştirdiği bir birim ithalatına karşılık daha fazla miktarda ihraç malı verdiğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Türkiye'nin 1980 sonrası değişen dış ticaret yapısında, dış ticaret hacminin hızla arttığı görülmektedir. Ayrıca, bu dönemde, Türkiye'nin ihracatının GSMH'ya oranı da, büyük oranda artış göstermiştir. 1980'li yılların başında %4 düzeyinde olan ihracatın GSMH'ya oranı, önceki yıllara göre büyük oranda artış göstererek, günümüzde %20 düzeyinin üzerine (%21,4) yükselmiştir. Türkiye'nin 2006 yılına ilişkin, ihracat yapısı sektörel boyutta analiz edildiğinde, ihracatta %94 düzeyi ile ağırlıklı payın, sanayi sektöründe olduğu görülmektedir. Daha sonra ihracattan aldığı %4,5'lik pay ile tarım sektörünün geldiği ve madencilik sektörünün ise %1,3 pay aldığı söylenebilir. Geniş ekonomik kategorilerin sınıflamasına (BEC) göre ihracat incelendiğinde; tüketim malları ihracatının toplam ihracatın %44,2'sini, ara malları ihracatının toplam ihracatın %44'ünü, yatırım mallarının ise, toplam ihracatın %11'ini oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye'nin ithalatının GSMH'ya oranı yıllar itibariyle büyük oranda artış göstererek, 2006 yılında %30 düzeyine ulaşmıştır. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin ürettiğinin yaklaşık olarak 1/3'ü ithalata gitmektedir. Türkiye'nin ithalat yapısı sektörel boyutta incelendiğinde, tarım sektörünün payının 1980-2006 döneminde çok fazla bir değişme göstermediği, bu dönemde %1-%3 aralığında değiştiği söylenebilir. 1980'li yıllarda %39 civarında seyreden madencilik sektörünün payı ise, 2006 yılında neredeyse yarı yarıya gerileyerek %15,8 seviyesine düşmüştür. Toplam ithalat içerisinde ağırlıklı sektör, %80'lik payı ile sanayi sektörüdür. Geniş ekonomik kategorilerin sınıflamasına göre 2006 yılına ilişkin ithalatın dağılımı incelendiğinde, yatırım malları payının 1990'lı yılların başındaki değerlerine göre sürekli bir düşüş göstererek %20'lerin altına (%16,7) gerilediği, tüketim malları ithalatının ise, 1990'lı yıllardan günümüze değin toplam ithalatta sürekli olarak yaklaşık %10'luk paya (%11,5) sahip olduğu söylenebilir. İthalatta ağırlıklı payı ise, %71,3 ile hammadde ve ara malları ithalatı oluşturmaktadır.

Türkiye'nin başarılı bir ticaret yapısını gerçekleştirebilmesi, öncelikle, geçmişten günümüze taşıdığı yapısal sorunlarını çözümlenebilmesine bağlıdır. Bu sorunların en başında, makro ekonomik istikrarın sürekliliğinin sağlanamamış olması gelmektedir. İkinci sorun olarak da, Türkiye'nin ihracatının ithalata olan bağımlılığıdır. Günümüzde Türkiye'nin ihracatının ithalata bağımlılığı, %70 düzeyini aşmaya başlamıştır (Hepaktan, 2006: 89). Diğer bir deyişle, bu durumu şöyle ifade edebiliriz; Türkiye gerçekleştirdiği her 100 birimlik ihracat için 70 birimlik ithalat yapmak durumundadır. Bu da, Türkiye'nin dış ticarete ithalata bağımlılığı durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, 2001 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %75 düzeyine ulaşmasına karşın her geçen yıl bu oran düşerek, 2007 yılında %60 seviyesine gerilemiştir. Türkiye'nin ihracatı içerisinde en önemli paya sahip olan sanayi malı ihracatı, ithalatta önemli paya sahip ara malı ithalatının yapılabirliğine bağlı bulunmaktadır. Türkiye'nin ihracatını etkileyen ve etkileyecek olan en önemli etkenlerden biri de, girdi maliyetleridir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi, gerek ihracat, gerekse ekonomik büyüme açısından da önemlidir. Türkiye'de özellikle ara malları ithalatı, büyümeyle doğrudan ilişkilidir. Yani, büyüme arttıkça ara malları ithalatı da artmaktadır. Doğal olarak bu süreçte, dış ticaret açığı da büyümektedir. Diyebiliriz ki, Türkiye'nin artan ara malı ithalatına bağlı olarak dış ticaret açığı genişlemektedir. Yani, Türkiye ekonomisinin yüksek büyüme hızları gerçekleştirdiği yıllarda, ithalat, ihracattan daha hızlı artmakta, dolayısıyla dış açık daha hızlı büyümektedir. Son yıllarda, ihracatın milli gelirin beşte birinde kalması, buna karşılık ithalatın milli gelirin üçte birine ulaşması ile birlikte, dış açık da büyümüştür.

Türkiye'nin dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin en önemli göstergesi, dış ticaret hacmindeki artıştır. Türkiye'nin dış ticareti, 2006 yılında yaklaşık 250 milyar dolar olarak gerçekleşirken, Türkiye'nin söz konusu yıldaki dışa açıklık endeksi, %53'e ulaşmıştır. Ancak, dışa açıklık endeksinin niteliği, ithalat-ihracat bileşiminin nasıl seyrettiği, ihracatın ne kadarının ülke girdilerine dayandığı, ne kadarının ise, ithal girdi ağırlıklı olduğu önem kazanmaktadır. Son yıllarda, TL'nin aşırı değerlenmesine bağlı olarak, ihracata dönük sanayi, ihracatı sürdürebilmek amacıyla, ithal girdi kullanma yolunu seçmektedir. Buna

bağlı olarak Türkiye ekonomisinde, ihracat için yapılan üretimde ithal girdi payı %66.5'e ulaşmıştır. Diğer bir deyişle, üretimde kullanılan her üç girdiden ikisi dışa bağımlı hale gelmiştir. Dolayısıyla üretim, daha az istihdam ile arttırılırken, reel ücretler gerilemektedir.

Son yıllarda, Türkiye'nin dış ticaretinde, yani hem ihracat hem ithalatında bir çeşitlenme görülmele birlikte, ihracatçı görünen bazı sektörler, büyük ölçüde ithalatçı durumdadırlar. Ayrıca, Türkiye'nin son yıllarda ihracat için daha yüksek oranda ithalat yapması, Türk Lirasındaki değerlenme ile birlikte, ithal hammadde ve ara mallarının maliyetinin yerli ara malı ve hammaddeye göre düşük kalmasına bağlanmaktadır. Bu nedenlerle, sanayi kesimi, ara malı ve hammadde gereksinimini ithalatla karşılamaktadır. Türkiye'nin dış ticareti, bölgesel açıdan analiz edildiğinde, son yıllarda değişmeyen oranda OECD (dış ticaretin yaklaşık 2/3'ü) ve AB (dış ticaretin yaklaşık 1/2'si) ülkelerine olan bağımlılık dikkat çekmektedir.

İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinden, ihracata dönük sanayileşme stratejisine geçildiği dönem olan 1980'li yılların başından günümüze kadar olan sürede, ara malı ithalatının dış ticaret üzerindeki etkisi, Türkiye'nin sanayileşme stratejisinde yeniden bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin dışa açık büyüme modelinde ara malı ve sermaye malı üretimine yönelik sektörel politikalar belirlenmeli ve bu politikalara dayalı ekonomik yapılanma hedeflenmelidir. Söz konusu durum, dış ticaretten sağlanacak avantajı, katma değer artışına bağlı olarak arttıracaktır.

Türkiye'de sürdürülebilir ihracat artışının gerçekleştirilmesi için, ihracatın az sayıdaki pazara ve sektöre bağımlılığının ortadan kaldırılması, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi ve ihraç edilmesi, alım gücü yüksek pazarlara yönelmesi gerekmektedir. Türkiye'nin üretim yapısı ve yaratılacak katma değer gibi konular dikkate alındığında, dünya ticaretinde payı giderek artan sektörlerin hedef sektör olarak belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu sektörler; moda ve markaya dönük olmak üzere, tekstil ve konfeksiyon sanayi, elektrikli-elektronik makine ve cihazlar sanayi, otomotiv sanayi, makine-imalat sanayi, bilişim sektörü, demir-çelik sanayi ve gıda sanayidir. Bu bağlamda, ihracatta belirli sektörlerdeki yoğunlaşmayı azaltmak ve dünya ticaretinin yapısı da göz önünde tutularak, yeni sektörlerle yönelmek, dış ticaret açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, dış ticarette pazar çeşitlemesi ve yeni pazarlarda genişleme sağlanmalıdır. Söz konusu durumlar çerçevesinde, ihracatın arttırılması ve dış ticaret hadlerindeki bozulmaların önlenmesi için, ürün ve pazar çeşitlenmesinin yanı sıra, ekonominin yapısından kaynaklanan makroekonomik dengesizlikler ortadan kaldırılmalı, teknolojik gelişmelerden yararlanmayı sağlayacak yeni yatırımlar yapılmalı, ihracatçılar bilgilendirilmeli, yol gösterilmeli ve dengeli teşvik politikalarıyla desteklenmelidir.

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin başarısı, sermaye ve ara malı üreten endüstrilerin geliştirilmesine bağlıdır. Bu gelişim sağlanamazsa, Türkiye'de dış ticaret açığına ilişkin sorun büyüerek devam eder. Bunu önlemek ve yapısal süreci tersine çevirmek için, ara malı ve sermaye malı üretebilecek endüstrilerin gelişimine yönelik politikaların uygulanması gereklidir.

KAYNAKÇA

- ACAR, M. Sadık. **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**. Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2004.
- ARISOY, Ebru. ve DEMİR, Recep. "Ekonomik Görünüm-2002". Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md. Sayı:14, Ankara, Temmuz 2003, ss.79-96.
- D.İ.E., **Türkiye-AB Dış Ticareti 1989-1998**, D.İ.E. ISSN 1302-4825 ISBN 975-19-2336-0, Yayın No:2288, Ankara, Ocak-2000.
- D.P.T. **1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler**. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No:2409, Ankara, 1990.
- D.P.T., **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, D.P.T. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, ISBN 975-19-2593-2, Yayın No:2545, ÖİK:561, Ankara, 2000.
- D.P.T., **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, D.P.T. Yayını, Ankara,2001.
- D.P.T. Ö.İ.K. **Dokuzuncu Kalkınma Planı**. D.P.T. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No:2592 ÖİK 245, Ankara, 2006.
- D.P.T. **Temel Ekonomik Göstergeler Mayıs 2007**. D.P.T. ISSN 1301-0824, Ankara, 2007.
- D.T.M., **Türkiye'nin Dış Ticareti 1997**, D.T.M. Yayınlanmış Raporlar, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md., Ankara, Temmuz-1998.
- D.T.M., **Cumhuriyet Dönemimizde Dış Ticaretimiz (Gelişmeler, Yapı ve Rejim Değişikliği)**, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Ekonomik Raporu, Yayın No:155, Ankara, Ekim-1998.
- D.T.M., **Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler**, D.T.M. Müsteşarlığı Raporu Sayı:4, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md. Ankara, Ekim-2000.
- D.T.M., "Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar, Küreselleşme ve Dünya Ticareti", Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md. Sayı:6, Ankara, Nisan-2001, ss.23-27.
- D.T.M., **Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti (Türkiye Dış Ticaret Stratejisi)**, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md.Yayınlanmış Raporlar, Ankara, 2002.
- D.T.M. "Türkiye Ekonomisi". Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md. Sayı:13, Ankara, Ocak 2003, ss.97-112.
- D.T.M. **Başlıca Ekonomik Göstergeler Mart-Nisan 2007**. D.T.M. ISSN 1200-8196, Ankara, Mayıs 2007.
- EGE, A.Yavuz, "Türkiye'nin Dış Ticaretinin Bugünü ve 21.YY'a Doğru Muhtemel Gelişmeler", Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3 Özel Sayı, Ekim-1998, Ankara, 1998, ss.1-25.
- EĞİLMEZ, Mahfi. ve KUMCU, Ercan. **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**. Om Yayınevi, ISBN 975-6827-99-8, İstanbul, 2002.
- GÜBE, Yalçın, "İktisadi Büyüme ve İhracat Performansı", Hazine Dergisi, Sayı:6, Nisan-1997, Ankara, 1997, ss.17-26.
- GÜVEN, Tarık Celal, "Cumhuriyet'in 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü", Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3 Özel Sayı, Ekim-1998, Ankara, 1998, ss. 26-40.
- HEPAKTAN, Cemal Erdem, "Türkiye'nin Dış Ticaretinin Gelir Yönlü Analizi", Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, Yıl:1 Sayı:2, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları ISSN 1306-9985, Ankara, 2007, ss. 79:112.
- İSTANBUL SANAYİ ODASI, **Türkiye Ekonomisi 2004**, İstanbul Sanayi Odası Yayın No: 2004/4, ISSN 1303-4030, İstanbul, Mart-2004.
- İSTANBUL SANAYİ ODASI. **Türkiye Ekonomisi 2006**. İstanbul Sanayi Odası Yayın No:2004/4 ISSN 1303-4030, İstanbul, Mart 2006.
- MALİYE BAKANLIĞI, **2006 Yıllık Ekonomik Rapor**, T.C.Başbakanlık Basımevi, Ankara, Ocak-2007.

O.A.İ.B., İhracat Bülteni, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, Mart-Nisan 2000, Yıl:6, Sayı:71-72, Ankara, 2000, ss.19-27.

ODYAKMAZ, Necmi. "İhracat Artışına İlişkin Teorik Önermeler". Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler, D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Gn.Md. Sayı:13, Ankara, Ocak 2003, ss.56-75.

ÖZBEK, Orkun. **Dış Ticaret Neden Önemli, Türkiye'nin Yaşadığı Ekonomik Krizlerin Dış Ticaretimiz Açısından Değerlendirilmesi**. İzmir Ticaret Odası Raporu, İzmir, 2003.

ÖZBEY, Funda Rana, **Bütünleştirilmiş Sanayileşme Stratejisi Çerçevesinde Türkiye'de Sanayileşmenin Değerlendirilmesi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın No:1162, Eskişehir, 1999.

ÖZCAN, Avni.H. "Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler". Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3 Özel Sayı, Ekim 1998, Ankara, 1998, ss. 41-76.

ÖZTÜRK, Hüseyin. "İhracatımız Açısından Ticaret Politikası Araçlarının İrdelenmesi ve Bu Araçlardan Korunma Yöntemlerine İlişkin Öneriler". Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3 Sayı:8, Ocak 1998, Ankara, 1998, ss.40-57.

ÖZTÜRK, Hüseyin. "Cumhuriyetimizin 75.Yılında Ülkemizde Uygulanan İthalat Politikalarına Genel Bir Bakış". Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3 Özel Sayı, Ekim 1998, Ankara, 1998, ss. 107-152.

ŞAHİNALP, Bülent. "İhracatta Başarılı Olmanın On Temel Şartı". Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, Yıl:1 Sayı:2, Temmuz 1996, Ankara, 1996, ss.1-5.

T.C.M.B. **Üç Aylık Ekonomik Bülten 2007-I Ocak-Mart**. TCMB Yayınları ISSN 1300-4565, Ankara, Temmuz 2007.

T.Ü.İ.K. **Türkiye Ekonomisi 2007 İstatistik ve Yorumlar Ocak-Mart 2007**. T.Ü.İ.K. ISSN 1300-1264, Ankara, Nisan 2007.

T.Ü.İ.K. **Dış Ticaret İstatistikleri 2006**. T.Ü.İ.K. ISSN 0259 5338 ISBN 975-19-1273-3 Yayın No:1848, Ankara, 2007.

T.Ü.İ.K. **Türkiye İstatistik Yıllığı 2006**. T.Ü.İ.K. ISSN 0082-691X ISBN 975-19-3558-X, Yayın No:2895, Ankara, Nisan 2007.

TÜSİAD, **Türkiye Ekonomisi 2002**, Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12-343, İstanbul, Aralık-2002.

VEHBİ, M.Tuğrul, **Türk Dış Ticaretinin Tahmini: Hata Düzeltme Modellerinin Bir Uygulaması**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 28, ISBN 975-19-3132-0, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara, 2002.

<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/DISTICIST/08122007.htm> (08.12.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim98/cumhuriyet.htm> (19.02.2005)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim98/trkdistic.htm> (10.01.2005)

<http://www.dtm.gov.tr/EAD/EKOLAR1/EKO13.XLS> (27.10.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/global.htm> (20.10.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi8/ticari.htm> (02.04.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi10/trekon.htm> (02.04.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi13/ihracat.htm> (02.04.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi13/trecon.doc> (02.04.2007)

<http://www.dtm.gov.tr/ead/TICARET/trk00/dsticduneko00.htm> (20.10.2006)

<http://www.dtm.gov.tr/EKONOMI/TRKEKON.HTM> (20.10.2006)

<http://www.dtm.gov.tr/ekonomi/75yilbk/cumgir.htm> (05.11.2005)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg> (01.12.2007)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/tq> (01.12.2007)

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr> (20.10.2006)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2000/cr0014.pdf> (23.11.2007)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html> (23.11.2007)